

Karl Marx, Medya Çalışmaları ve Günümüz Kültürü

CHRISTIAN FUCHS¹

OKAN ŞEKER

Öz

Bu çalışmanın amacı, bugünün medya, iletişim ve kültürünü analiz etmede Marx'ın rolünü tartışmaktır. Üç çağdaş kültürel çalışmanın analizi - Lawrence Grossberg'in monografi çalışması olan Gelecek Zamanda Kültürel Çalışmalar, John Hartley'nin Kültür ve Medya Çalışmaları için Dijital Gelecekler'i ve Paul Smith'in düzenlediği Kültürel Çalışmaların Yenilenmesi - ekonominin kültürel çalışmalar tarafından daha fazla dikkate alınması gerektiği konusunda bir anlaşma içerisinde olduklarını göstermede ancak hangi yaklaşımın uygulanması gerektiği ve Karl Marx'ın rolü hakkında çalışmalarında bir anlaşmazlık içerisindedirler. Bu makale Marx'ın emek değer teorisinin özellikle medya, kültür ve iletişimi eleştirel olarak analiz etmede önemli olduğunu savunmaktadır. Bu durum yavaş yavaş iyileşmekle birlikte, emek hâlâ kültür ve medya çalışmalarının kör noktasıdır. Kültürel ve medya çalışmalarında, Marx'tan uzaklaşmanın, geri dönülmesi gereken derin bir hata olduğu düşünülmektedir. Küresel krizin ve yeniden dirilişin şimdiki zamanlarında, sadece Marx'la kurulacak bir ilişki, kültürel ve medya çalışmalarını; politik olarak alakalı, pratik ve eleştirel hale getirebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karl Marx, Marksist teori, kültür, medya, kapitalizm

Karl Marx and the Study of Media and Culture

CHRİSTIAN FUCHS

OKAN ŞEKER

Abstract

The task of this paper discusses the role of Marx in analysing media, communication and culture today. An analysis of three contemporary Cultural Studies works – Lawrence Grossberg’s monograph Cultural Studies in the Future Tense, John Hartley’s monograph Digital Futures for Cultural and Media Studies and Paul Smith’s edited volume The Renewal of Cultural Studies – shows that there is an agreement that the economy needs to be taken more into account by Cultural Studies, but disagreement on which approach should be taken and what the role of Karl Marx’s works shall be. The paper argues that Marx’s labour theory of value is especially important for critically analysing the media, culture and communication. Labour is still a blind spot of the study of culture and the media, although this situation is slowly improving. It is maintained that the turn away from Marx in Cultural and Media Studies was a profound mistake that should be reverted. Only an engagement with Marx can make Cultural and Media Studies topical, politically relevant, practical and critical, in the current times of global crisis and resurgent critique.

Keywords: Karl Marx, Marxist theory, culture, media, capitalism.

1.Giriş

- * "Marx geri döndü" (Svenska Dagbladet, 17 Ekim 2008)
- * 'Crunch Marx'ı diriltiyor' (The Independent, 17 Ekim 2008)
- * 'Kriz, sol görüşlere yeniden bakmamıza izin veriyor '(The Irish Times, 18 Ekim 2008)
- * "Marx mezardan çıktı, kapitalizm gömüldü" (Sydney Morning Herald, 23 Ekim 2008)
- * 'Marx Rönesans' (Korea Times, 1 Ocak 2009)
- * Marx başından beri haklı mıydı? (The Evening Standard, 30 Mart 2009)

Bu haber kupürleri, kapitalizmin yeni küresel krizi ile Karl Marx'ın çalışmalarına yeni bir ilginin ortaya çıktığını göstermektedir. 2008'de başlayan yeni dünya ekonomik krizi, Marx'a olan ilginin geri dönmesinin en açık nedenidir. Ancak bu değişim çok boyutlu, birçok nedeni bulunmaktadır.

- Yeni dünya ekonomik krizi, kapitalizmin dinamiklerine, çelişkilerine ve kriz kavramına artan bir ilgiyle sonuçlandı.
- Neo-liberalizm ve iş yaşamının güvencesizliği en iyi şekilde sınıf, sömürü ve meta olgusu olarak analiz edilebilir.
- Yeni yeni toplumsal hareketler (anti-kurumsal hareket, küresel adalet hareketi, işgal hareketi) sınıf sorunlarıyla ilgilendi.
- Ekonominin finansallaşması, yeni emperyalizm veya hayali sermaye gibi kategorilerle analiz edilebilir.
- Yeni küresel savaşlar emperyalizm kategorisine ilgi uyandırdı.
- Çağdaş devrimler ve isyanlar; (Arap baharı gibi) devrimin, özgürleşmenin ve özgürlüğün önemine dikkat çekti.
- Küreselleşme söylemine, küresel kapitalizmle ilgili tartışmalar eşlik etti.
- Çağdaş kapitalizmde arabuluculuk, bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi çalışmalarının rolü, Marx'ın genel akıl kavramına odaklanmasıyla tahmin edildi.
- Bütün nesil, güvencesiz çalışan üniversite bilginleri ve öğrencileri, Marksist teoriye ilgi duydu.

Marx'ın çalışmalarına ve genel olarak ekonomiye olan ilginin bugün geri döndüğü göz önüne alındığında, Marx'ın medya, iletişim ve kültür analizinde hangi rolü oynaması gerektiği ve bu tür çalışmalarda eserlerinin gerçekte nasıl bir rol oynadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun tartışılmasına katkıda bulunmak için, bu

makale Marx'ın, kültürel çalışmaların seçilmiş temsilcilerinin, mevcut çalışmalarındaki rolünü tartışmaktadır. Marx'ın bu çalışmalarda medya, iletişim ve kültür bağlamında yenilenmiş bir okuma ve yorumunu sunmaktadır.

İkinci bölümde; Marx'ın, kültürel çalışmalardaki rolünü kısaca tartışarak makaleyi bağlandırmaktadır. Marx'ın, kültürel alımlardaki çağdaş çalışmalardaki rolünün, önde gelen temsilcileri tarafından yayınlanan, Marx'ın teorisinin rolünü tartışan üç kitap, 3. bölümün analizine zemin hazırlamaktadır: Lawrence Grossberg'in Gelecek Zamanlardaki Kültürel Çalışmalar, John Hartley'nin Kültürel ve Medya Çalışmaları için Dijital Gelecekler ve Paul Smith tarafından derlenen Kültürel Çalışmaların Yenilenmesi. Çağdaş kültürel çalışmalardaki birçok yaklaşım, ekonomiyle bu katılımın nasıl görünmesi gerektiği konusunda anlaşma içerisinde olmamalarına rağmen, ekonominin daha fazla dikkate alınması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bu yazıda yer alan tutum; medya, iletişim ve kültürün analizinin Karl Marx'ın çalışmalarıyla derin bir katılım, tartışma ve yorum gerektirmesidir. Bu nedenle, 4. bölüm böyle bir tartışmaya olası bir giriş noktası sunmaktadır: Yani Marx'ın emek değer teorisinin çağdaş medyaya uygulanması. Son olarak ise bazı sonuçlara ulaşılabacaktır.

2. Karl Marx ve Kültürel Çalışmalar

Karl Marx'ın çalışmaları, erken kültürel çalışmalar üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Örneğin Raymond Williams, en eski kitaplarından biri olan Kültür ve Toplum'da: 1780-1950'de "sosyalizm ve komünizmin artık önemli olduğu için Marksist teori ile ilgilendiğini" ileri sürmüştür (Williams 1958:284). Williams, 'çeşitlilik ve karmaşıklık' tanıyan, 'değişim içindeki sürekliliği hesaba katan', 'şans ve belirli sınırlı özerkliliklere' izin veren 'Marksist kültür teorisi' için çalıştı ve tartıştı. Ancak "ekonomi yapısının ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal ilişkilerin gerçeklerini, bir kültürün dokuduğunu, bunu takip ederek, kültürü anlaşılması gereken yol olarak" gördü (Williams 1958:269). 17 yıl sonra Williams, Marksist düşünceye olan derin bağlılığını doğruladı: Eğer bu konum 'kapitalist toplumun yıkılmasını' talep etmek anlamına geliyorsa kendisini tarihsel bir materyalist olarak tanımlamak için 'gerçek bir tereddütü' olmadığını, kapitalist toplumun yıkımını ve 'bunun ötesine geçmeyi', böylece sosyalist bir toplum kurulacağını, savundu (Williams 1975:72). Marksizmin, kültürün kapsamını, bütünlüğünü genişlettiğini "kendimi ait olduğum ve ait olmaktan memnun olduğum bir hareket" diye belirtti (Williams 1975:76).

Edward P. Thompson, insan deneyimini ve kültürünü vurgulayan bir Marksizmi ileri sürdü. Bu Marksizmi politik olarak Stalinizme (Thompson 1957), teorik

olarak solda Althusserian yapısalcılığına (Thompson 1978) ve Leszek Kolakowski (Thompson 1973) gibi düşünürlerin liderliğindeki Marx'a karşı sağcı tepkilere karşı savundu. Thompson, bu Marksist düşüncenin ilk biçiminin Marx'ın yabancılaşma, meta fetişizmi ve cisimleştirmeyi ele aldığı yazılarında mevcut olduğunu ve ikincisi, insanlık kavramında, tarihte sürekli olarak kendi doğasını oluşturduğunu" düşündü (Thompson 1973:165). Thompson'ın politik ve teorik müdahalelerinin altında yatan politik perspektif sosyalist hümanizmdir, 'hümanisttir, çünkü Stalinizm için çok değerli olan soyut yankılar yerine gerçek erkekleri ve kadınları sosyalist teori ve soyutlamanın -Parti, Marksizm-Leninizm-Stalinizm, İki Kamp, İşçi Sınıfının Öncüsü- merkezine yerleştirmektedir. Çünkü komünizmin devrimci perspektiflerini, sadece insan ırkının veya proletarya diktatörlüğünün değil, gerçek erkeklerin ve kadınların devrimci potansiyellerine olan inancını da teyit etmektedir (Thompson 1957:109).

1990'larda, Nicholas Garnham (1995a,b) ve Lawrence Grossberg (1995) arasında bir alışverişle sonuçlanan kültürel çalışmalar ve eleştirel ekonomi politik arasında bir tartışma gelişti. Temel eleştiri noktaları tablo 1'de özetlenmiştir. Garnham (1995 a:64) Garnham (1995 a:64), kültürel çalışmaların eleştirisini, boyun eğme biçimlerinin ve onların eşlik eden kültürel uygulamalarının kapitalist bir üretim tarzına dayandığına dair kendi iddiasının sonuçlarıyla düşünmeyi reddettiğini söyleyerek özetlemektedir. Garnham ve Grossberg arasındaki tartışma, Williams ve Thompson'ın büyük eserlerini, yani kültürün, sınıf ve kapitalizm bağlamında, Marx'tan derin bir hareketle yazdıkları zamandan beri, kültürel çalışmalarda bir şeyin temelde değiştiğinin göstergesidir.

Tablo 1: Nicholas Garnham ve Lawrence Grossberg arasındaki karşılıklar

Konu	Nicholas Garnham	Lawrence Grossberg
Kültürel Çalışmalar ve Eleştirel Ekonomi Politik arasındaki temel fark	Politik Ekonomi, sınıf tahakkümünün yapısının anahtarı olarak görür: Kapitalizmde, sınıf dışı tahakküm her zaman sınıf tahakkümüyle ilişkilidir. Kültürel Çalışmalar sınıfı ve cinsiyeti, ırkı vs. bağımsız olarak görür, ekonomiyi ve sınıfı göz ardı eder.	Politik Ekonomi bir sınıf / ekonomik indirgemecilik ve determinizm biçimidir. Kültürel Çalışmalar birçok eklemli farklılık görür.
Klasik Kültürel Çalışmaların Değerlendirilmesi	Williams, Hoggart ve Thompson işçi sınıfı kültürünü ve kapitalizme karşı mücadeleyi vurguladılar.	William, Hoggart ve Thompson insanların kendilerini ve dünyayı temsil ettikleri uygulamalara odaklandılar.

Üretim analizi	Kültürel Çalışmalar kültürel uygulamalara öncelik verir ve kapitalist üretim tarzına dayandıklarını göz ardı eder.	Politik Ekonomi üretimi kültürel endüstrilerle eşitler.
Tüketim analizi	Kültürel Çalışmalar, üretim/ iş/ kurumlar yerine kültürel tüketim/ boş zamanlara odaklanır.	Politik Ekonomi tüketim ve günlük yaşamı incelemeyi göz ardı eder.
Kültürde Direnç Analizi	Kültürel Çalışmalar, kültürün yorumlanmasını keyfi ve her zaman dirençli, otantik, ilerici olarak görür.	Kültürel Çalışmalar'daki tüm çalışmalar olmasa da bazıları, popüler kültürü dirençli olarak kabul ediyor. Politik Ekonomi insanları pasif olarak manipüle edilen kültürel çiftler ve kültürü yalnızca meta ve ideolojik bir araç olarak görür. Kültürel Çalışmalar, kurumların insanların kültürü nasıl yorumladıklarını kontrol edemediklerini söylemektedir. Kültürel Çalışmalar tüketicileri aktif olarak görür.
Gerçek ve Etik	Kültürel Çalışmalar, doğruluk kavramını ve dolayısıyla ahlaki ve adil bir toplum arayışını reddeder.	Gerçek ve yanlış bilinç gibi kavramlar elitisttir.

Marx'ın, çağdaş akademiye dönüşü öncesinde Marx'ın ortadan kaybolması gerçekleşmişti. 1990'da Stuart Hall'un 'Kültürel Çalışmalar: Şimdi ve Gelecek' konferansında yapacağı konuşmanın "Kültürel Çalışmalarda Marksist İlke" başlığına sahip olacağı açıklandı (Sparks 1996:72). Program sonunda bu sunumun yayınlanmış versiyonu 'Kültürel Çalışmalar ve Teorik Mirası' başlığıyla açıklandı. (Salon 1992/1996). Hall, burada kültürel çalışmaların Marx'la olan sorunlu ilişkisini anlatmaktadır. Hiçbir zaman 'kültürel çalışmalar ve Marksizmin mükemmel bir teorik uyumu temsil etmediğini' bunun bir an bile olmadığını söyledi. Çünkü Marx'ın çalışması "büyük yeterliliklere" sahip: "kültür, ideoloji, dil ve sembolik hakkında değildi". Belli bir "indirgemecilik ve ekonomizm" ayrıca "Eurocentrism'in Marksizme özgü" olduğunu ileri sürdü. (Hall 1992/1996:265). Bu nedenle ona göre "İngiliz kültürel çalışmaları ve Marksizm arasındaki karşılaşma ilk önce bir soruna katılım olarak anlaşılmalıdır" (Salon 1992/1996:265). 1990'lar ve 2000'ler, Marx'ın genel olarak beşerî ve sosyal bilimlerde kaybolmasının onlarca yılıydı.

Hall, hiç var olmayan İngiliz Kültürel Araştırmaları'nın homojenliğini genelleştirir ve inşa eder. Oysa Marx'la olan karşılaşması her zaman sıkıntılı olabilir. O zamanlar Marx'ın eserleri daha cazip geldiğinde, aslında Althusser'in yapısalcılı-

ğıyla karşılaşmıştı. Diğer kültürel çalışmalar temsilcileri, Edward P. Thompson ve Raymond Williams, hümanist Marksizm'i tarafından etkilendi. Hall Althusser'in çalışmalarıyla meşgulken, Edward P. Thompson aynı zamanda teorik ve edebi becerilerini, Marksist-hümanist bakış açısıyla (Thompson 1978), Althusser'in acı hicivsel eleştirisini, Marx ve Marksizme karşı bir kitap yayınlayan eski bir hümanist Marksist olan Kolakowski Leszek'e karşı Marx ve Marksizmin savunmasını yazıyordu (Kolakowski 2005). Dolayısıyla Marksizme katılımın tanımlanması ve derinliği, kültürel çalışmaların çeşitli alanlarında kesinlikle farklı olmuştur. Stuart Hall, (kendi epistemolojisine karşı), kendi deneyimlerini ve dünya görüşünü çok fazla genelleştiren oldukça karmaşık, bağlamsal olmayan ve indirgemeci kültürel çalışmalar ve Marksizm okuması sunmaktadır.

Vincent Mosco'ya göre Hoggart, Williams, Thompson, Willis ve Hall vd. (1976) "katımlı bir sınıf analizine güçlü bir bağlılık sürdürdüğünü" (Mosco 2009:233) ancak daha sonra kültürel çalışmaların siyasi projelere ve amaçlara olan bağlılığı konusunda net olmadığını (Mosco 2009:229) "kültürel çalışmaların, çoğu insanın uyanma saatlerini işgal eden faaliyet olan emeğe çok fazla önem verdiği" gerçeğini ortaya koymanın güç olduğunu aktarmıştır (Mosco 2009:214). Colin Sparks, Hallian Kültürel Çalışmaları ve Marksizm arasındaki ilişkiyi 'Marksizme doğru ve Marksizmden uzaklaşmak' olarak tanımlamaktadır (Sparks 1996:71). 1980 yılında Stuart Hall'un Marksizm ile özdeşleşmeden uzaklaşmanın 'yavaş hareket' olduğu düşüncesinin (Sparks 1996:88) Ernesto Laclau'nun yaklaşımından etkilendiğini savunmaktadır. Ortaya çıkan "kültürel çalışmalar ve Marksizm arasındaki mesafe" Sparks için bir "geriye doğru hareket"tir. "Evlence", Marksizm ve kültürel çalışmalar "önemli ve verimli bir proje" olarak kalacaktır (Sparks 1996:99). Ernesto Laclau, Judith Butler ve Slavoj Žižek k ile üçlü bir görüş içinde, post-modern yaklaşımlarda, "sınıfı" sayım zincirindeki [...] ırk, cinsiyet, etnik köken vb. bir bağlantıya dönüştürmenin ortak bir dil oyunu olduğunu kabul etti. -Sınıfın önemsizliğini vurgulamak için sınıfı kasıtlı olarak zincirdeki son unsur olarak koymak- Laclau yapısız sınıflardan bahsetmektedir. (Butler, Laclau, Žižek 2000:296). Slavoj Žižek bence bu bağlamda post-modernizm, kültürel çalışmalar ve post-Marksizmin, "indirgememez çok sayıda mücadelenin" kapitalizmi "kasabadaki tek oyun" olarak kabul ettiğini ve herhangi gerçek mevcut bir kapitalist liberal rejimin üstesinden gelecek girişimi reddettiğini söyledi. (Butler, Laclau & Žižek 2000:95). Colin Sparks'a göre (1996:92) kültürel çalışmalardaki Laclauian hareketi, "ırk, sınıf ve cinsiyetin", "kutsal üçlünün", her bir üyesine eşit ağırlık vermek olduğudur. Laclau'nun kendisine göre, yaklaşımının görevi, sınıfın önemini diğer iktidar biçimleri lehine kasıtlı olarak göz ardı etmek ve önemsizleştirmektir.

Karl Marx'ın kültürel çalışmalardaki çelişkili konumu göz önüne alındığında, ortaya çıkan soru; Marx ve kapitalizmi, araştırmacıların kültürel araştırmalarda bugün ve gelecekte gördüğü rolün ne olduğudur. Şimdi bu soruyu ele alacağım.

3.Kültürel Çalışmalar ve Günümüzde Karl Marx

Son üç Kültürel Çalışmalar kitabının, Marx ve Marksist teoriyle olan ilişkisini nasıl tartıştığına baktım. Kitaplar son üç yılda yayınlandı, bu yüzden hepsi nispeten yenidir. Kendileri Kültürel Çalışmalar'ın geleceği üzerine düşünme görevini üstlenmiştir. Bu, üç çalışmanın başlığında da zaten belirtilmiştir: Gelecek Zamanda Kültürel Çalışmalar (Grossberg 2010), Kültürel ve Medya Çalışmaları için Dijital Gelecekler (Hartley 2012) ve Kültürel Çalışmaların Yenilenmesi (Smith 2011b). Grossberg'in başlık seçimi, kitabın Kültürel Araştırmalar'ın geleceğine zemin hazırladığını gösteriyor. Hartley bir adım daha ileri gidiyor ve kültürel çalışmaların geleceğinin, başlığında nasıl görünmesi gerektiğine dair özel bir açıklama içeriyor: Bu alanın dijital medyanın analizine odaklanmasını istiyor. Paul Smith'in kitap başlığı da kültürel çalışmaların geleceğine yöneliktir ancak Grossberg ve Hartley'in aksine oldukça normatif bir açıklama yapar, yani kültürel çalışmalarda bir şeylerin yanlış olduğu ve bu nedenle yenilenmesi gerektiğini belirtir.

İngiliz Kütüphanesi katalogunda, kültürel çalışmalar anahtar kelimesini kullanarak 2010-2013 yıllarını kapsayan bir kitap başlığı araması yaptım (tarih: 2 Şubat 2013). Kültürel çalışmalar adlı akademik alana yönelik başlığında her iki kelime de bulunan, 47 atıfta dair sonuç üretti. Bu kitapların birçoğu giriş niteliğindedir: Kültürel Çalışmalara Giriş, Bilişsel Kültürel Çalışmalara Giriş, Kültürel Çalışmalar: Pratik Bir Giriş veya Amerikan Kültürel Çalışmalar: Amerikan Kültürüne Giriş gibi başlıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kitapların çoğu kültürel çalışmalar tarihinin belirli yönlerini belgelemeye odaklanırken, sadece birkaçı kültürel çalışmaların mevcut durumunu ve potansiyel geleceğini değerlendirmekle ilgilenmektedir. Buna karşılık seçilen üç kitap, şimdiki zamanı eleştirel olarak değerlendirmek ve kültürel çalışmaların geleceğini inşa etmeye yardımcı olma amacını taşımaktadır. Bu nedenle analiz için uygundurlar.

Üç kitabın ortak yanı, çağdaş kültürel çalışmaların sorunları ve geleceği için bir görev gördükleridir. Grossberg için sorun şudur: 'Kültürel çalışmalar adı altında gerçekleştirilen çalışmaların çok fazla tembelleşmesi (Grossberg 2010:2). Hartley için sorun, medya ve kültürel çalışmalar üzerine kurulmuş ve zevk arayan tüketiciyi sömürüyor gibi görünen hem siyasi hem de kurumsal olmak üzere oldukça farklı amaçlar için 'daha karanlık güçler tarafından her tarafta beslenen' (Hartley 2012:1) günlük kültürel uygulamaları gören, medya yayın modeline bağlı kalmasıdır. Smith için sorun,

bir yandan kültürel çalışmaların her zaman 'bir tür siyasi etkinlik için bu tür artık arzuya sahip' olmasıdır (Ross, Smith 2011:245) ancak diğer yandan bu kurumsallaşma ile bu arzu 'hayalet uzuv gibi bir şeye dönüşmüştür' (Ross & Smith 2011:246). Bu nedenle her üç kitabın ortak bir noktası da kültürel çalışmalar krizini ve bu çalışma alanındaki bir şeyi değiştirme ihtiyacını algılamalarıdır. Çağdaş toplumun derin krizi, kültürel düzeyde derin bir krizle birlikte akademik düzeydedir. En azından bu, kültürel çalışmalardaki en etkili çağdaş figürler arasında sayılan yazarların kitaplarını okumaktan elde edilen izlenimden bu ortaya çıkmaktadır.

Her üç kitap da kültürel çalışmalar için gelecekteki görevi tanımlamaktadır. Grossberg için görev, "kendi entelektüel ve siyasi tarihinden kültürel çalışmalar için bir vizyon oluşturmak" tır (Grossberg 2010:3). Onun kitabı, 'günümüzde ve gelecekte kültürel çalışmalar için bir gündem belirleme' ve "çağdaş dünyalara ve onları oluşturan mücadeleye cevap verebilecek kültürel çalışmalar üretme" girişimidir. Hartley için görev, kültürel medyayı (Hartley 2012:2), dijital medyayı ve "iletişimsel iletişim modelini" dikkate alacak şekilde yeniden düzenlemektir. Paul Smith'in derlemesi ise "kültürel çalışmalar için yeni bir tür kimlik tanımlamaya yardımcı olmak" (Smith 2011a:2) ve "Kültürel çalışmalar şu anda ne yapabilir ve ne yapmalı?" sorusuna cevap vermektir. (2011a:3). Bu görevler kültürel çalışmaları dönüştürmek istedikleri şekilde farklılık gösterir ancak kriz durumunda yeniden yapılanmasına katkıda bulunmak istedikleri ortaktır. Burada kitapları kronolojik yayın sırasıyla tartışacağım ve bu nedenle Lawrence Grossberg ile başlayacağım.

3.1 Lawrence Grossberg: Gelecek Zamanda Kültürel Çalışmalar

Grossberg (2010:16), kültürel çalışmaları "gerçekliğin karmaşıklığını herhangi bir tek düzleme veya varoluş alanına azaltmayı" reddederek karmaşıklığa odaklandığını iddia etmektedir. "Kesinlikle anti-indirgemeci bağlamsal, evrenselciliğe ve bütünlüğe karşı" olduğunu belirtir (Grossberg 2010:17). 'Radikal bağlamsallık kültürel çalışmaların kalbidir.' (Grossberg 2010:20). Bu bağlamsallık, Stuart Hall'un artikülasyon kavramının, "eski ilişkilerden ya da ilişkisizliklerden yeni ilişkiler kurmanın dönüştürücü bir uygulaması ya da "ilişki ve bağlam oluşturma, yeniden kurma çalışmaları" ile ifade edilir. (Grossberg 2010:21). "Bütünlerdeki heterojenliği, farklılıkları, kırıkları keşfetmeye" odaklanır. (Grossberg 2010:22). Gücün "birbirine indirgenemeyecek birden fazla eksen ve boyutu" vardır (Grossberg 2010:29). 'Bağlamlar her zaman diğer bağlamlarla ilişkilidir, karmaşık çok boyutlu ilişkiler ve bağlantılar kümeleri üretir' (Grossberg 2010:31). 'Karmaşıklık, beklenmedik durum, çekişme ve çokluk taahhüdü' 'kültürel çalışmaların ayırt edici özelliğidir' (Grossberg 2010:54).

Grossberg bugün kültürel çalışmalarda ekonominin önemli bir rolü olduğunu görmektedir. Kültürel çalışmaların, daha önce de ekonomik sorulara yönelik ihmali ve cehaleti olduğunu, mantıklı bir şekilde ima eden, “indirgemecilik ve öz-cülük biçimlerine geri dönmeden ekonomiyi el alması” gerektiğini savunmaktadır (Grossberg 2010:101). Bunu 'birçok politik ekonominin indirgemeciliği yeniden üretmeyecek' şekilde yapması gerektiğini söylüyor (Grossberg 2010:105). Kültürel çalışmalar ve medyanın, Marksist politik ekonomi arasındaki tartışmaya geri dönüp baktığında, Kültürel Çalışmalar’ın “ekonominin sosyal gerçeklerin her hesabının alt çizgisini tanımlayabileceğine” inanmayı “ekonomik ve sınıf indirgemeciliğine” karşı olduğunu ve reddettiğini söylemektedir (2010:105). Paul Smith, bu bağlamda kültürel çalışmalar alanında, bazı bilim insanlarının Marksizmin indirgeyici “ekonomik olarak determinist” olduğunu, (Smith 2006:337) ekonomiyi çiğnemek için kullanılan bir retorik olduğunu iddia etmektedir. Sonuç “nesneye ilişkin olarak anarşist veya nihilist bir duruş” olacaktır (Smith 2006:338). Sonuç olarak, kültürel çalışmalar “çok sayıda çıkmaz ve krizi izleyecek, en iyi entelektüel ve politik isteklerini gerçekleştirmekten” geri çekilecektir (Smith 2006:339).

Grossberg’in ekonomi ve kültürel çalışmaları uzlaştırma yaklaşımı, Marx’ın emek değer teorisinin tartışılmasıyla başlamaktadır (Grossberg 2010:151-165). “Radikal bağlamsal bir değer teorisi ve dolayısıyla Marx’ın emek değer teorisinin, radikal bağlamsal bir okuması” (Grossberg 2010:156) olduğunu savunuyor. Grossberg, değer kavramını emek kavramından uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle onu daha geniş anlamıyla temsil, arzu, tekillik derecesinin ölçüsü ve neyin iyi ve arzu edilir olduğu şeklinde yorumlamaktadır (Grossberg 2010:158f). 'Değerlerin çokluk, dağılım ve olumsuzluğu' (Grossberg 2010: 122) varsayımına dayanan bir 'genel değer teorisi' (Grossberg 2010:159) önermektedir. Değer, her zaman 'gerçek olandan daha fazla' olacak şekilde her türlü artı-değerin üretimini içerecektir (Grossberg 2010:160). Çağdaş kriz, çeşitli farklılıkların ölçülememesine / değer verememesine neden olan çok çeşitli “telafi krizleri” (Grossberg 2010:160) tarafından oluşturulacaktır. Bu; dini, politik, ekonomik, entelektüel ve finansal köktendinciliğe yol açacak, (Grossberg 2010:167f) 'ötekinin imhasını' talep eder (Grossberg 2010:168). Finansal krize, “telafi edilemeyen, yani değerlerinin hesaplanamayacağı” muazzam bir dizi finansal (“toksik”) varlığa neden olurdu (Grossberg 2010:167). Fakat aynı anda birçok telafi krizinden birini oluşturacaktır.

Araştırma Değerlendirme Ağıştırması (şu anda Araştırma Mükemmelliği Çerçevesi: R.E.F. olarak adlandırılmaktadır), Birleşik Krallık'ta 'araştırma faaliyetlerinin her bir teslimi için kalite profilleri' üretmeyi amaçlayan araştırma değerlendirme-sidir. Araştırmanın kalitesini ölçmeye ve böylece yükseköğretim kurumlarını ve

bölümlerini karşılaştırmaya ve sıralamaya çalışır. Sonuçlarının bütçe tahsisi üzerinde etkileri vardır. 2008 RAE'sinde, Middlesex Üniversitesinin 'değerlendirme birimi' felsefe alanındaki sunumlarının %45'i, 3 (uluslararası olarak mükemmel) ve %20'si, 4 (dünya lideri) olarak sınıflandırılmıştır. Bu araştırmanın mükemmel (4+3) olarak sınıflandırılan %65'i'ne denk gelmektedir. Bu araştırmadan 7 kurum daha iyi, 8 kurum (Cambridge ve Oxford Üniversiteleri dahil) ve 26'sı daha kötü sonuç aldı. Bu değerlendirmeye göre, Middlesex Üniversitesinde felsefe çok iyiydi. Nisan 2010'da Middlesex Üniversitesi, tüm felsefe programlarını kapatacağını ve bu alandaki daha fazla işe alımları basitçe 'finans edici nedenlerle sona erdireceğini' ve Üniversitenin daha fazla gelir elde edebileceğine inandığı gerçeğine dayanarak kaynaklarını diğer alanlara kaydıracağını duyurdu. Duyuruyu, protestolar, personel ve öğrencilerin kayıtlarının askıya alınması, üniversitenin yönetimine Étienne Balibar, Judith Butler, David Harvey, Martha Nussbaum veya Jacques Rancière gibi entelektüellerden gönderilen birçok protesto mektubu izledi. Modern Avrupa Felsefesi Araştırma Merkezi Middlesex Üniversitesinden, Kingston Üniversitesine kurumsal olarak taşındı. 2012 yılında, Middlesex Üniversitesinin web sitesinde felsefe alanında herhangi bir ders ve araştırma belirtilmemiştir. (bkz. <http://www.mdx.ac.uk>; 30 Ağustos 2012'de erişildi) Felsefe resmi olarak üniversitede sona ermişti. 2011 yılında Londra Metropolitan Üniversitesi ve Greenwich Üniversitesindeki felsefe bölümleri, Middlesex Üniversitesindeki benzer tartışmalarla karşı karşıya kaldı.

Modern üniversiteler aydınlanma idealine dayanır. İnsan bilgisinin dünya ve toplum hakkındaki durumunu iletmeyi amaçlayan sistematik bilgi biriktirir. Biriktirdikleriyle, üniversiteler birbirleriyle rekabet ederler. Kapitalist sanayi ve hükümetler birikmiş bilimsel bilgiyi uygularken modern ekonomideki iş gücü ve yönetim, yüksek öğrenimin yarattığı birikmiş eğitim becerilerini uygular. 1895 yılında kurulan Nobel Ödülü, kimya, ekonomi, edebiyat, tıp, barış ve fizik alanlarındaki bilgi ve üniversitelerin modern rekabetçi değerlendirmesi için karakteristik özelliكتedir. Modern üniversiteler doğal olarak birikim, rekabet ve sıralama mantığı ile şekillenir. Aynı zamanda, üniversite, birikimin mantığını ve genel olarak toplumda eşitsizliklerin ortaya çıkmasını sorgulayan karşı kültürün, eleştirel fikirlerin ve siyasi protestoların oluşumu için yer ve alan olmuştur. Kalite değerlendirmesinin kurumsallaştırılmasındaki önemli adım, bugün ticari yayın şirketi olan Thomson Reuters'e ait olan 1960 yılında Bilim Atf Dizini'nin kurulmasıydı. Endeks doğa bilimlerinden başlamıştır ancak daha sonra beşerî bilimleri (Sanat ve Beşerî Bilimler Endeksi) ve sosyal bilimleri (Sosyal Bilimler Atf Dizini) kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ülke çapında araştırma değerlendirmeleri (RAE gibi)

ve küresel üniversite sıralamaları daha yeni gelişmelerdir. İlk RAE 1986 yılında Thatcher hükûmeti altında gerçekleştirildi. İlk kez Yükseköğretim Dünya Üniversite Sıralaması 2004 yılında yayınlanmıştır. Dünya Üniversitelerinin Akademik Sıralaması 2003 yılından beri yürütülmektedir.

Bu fenomenler, ekonomik mantığın modern üniversite sisteminin içkin bir özelliği olduğudur. Neo-liberal zamanlarda yüksek öğrenim ve araştırmanın ekonomileşmesinin, üniversitelerin daha da güçlü bir özelliği hâline geldiğinin göstergeleridir. Middlesex Üniversitesinde felsefe bölümünün kapatılması, gelir üretimi ve endüstrisi mantığı altında toplanması zor alanlarda çalışanların, programların ve kişilerin bırakılmaya eğilimli olduğunun bir göstergesidir. Bu örnekte, ekonomizasyon çelişkileri tamamen belirginleşti: Her ne kadar bir ekonomizasyonda çok iyi sonuçlar elde edilmesine rağmen (araştırma değerlendirmesi), Middlesex Üniversitesi felsefe bölümü başka bir ekonomizasyon biçimi nedeniyle, üniversite yönetiminin bölümün yeterli parasal gelir getirmediği düşüncesiyle kapatıldı.

Bu örneği seçtim çünkü genel olarak modern kültürün, özellikle de çağdaş kültürün ekonomik mantıkla nasıl şekillendiğini göstermektedir. Modern toplumun merkezi ahlaki değerinin, ekonomik değer olduğunu gösterir. Lawrence Grossberg'in yaydığı "radikal bağlamsallık" modern toplumda birikim ve paranın ekonomik mantığının oynadığı özel rolü kavramaya izin vermemektedir. Bağlamsallık, çok boyutluluk, heterojenlik ve farklılık gibi başlıklar altında gizlenmiş tuhaf bir tür görecelik geliştirir. Modern toplum, birbiriyle etkileşime giren ve birbirine bağımlı birçok alandan (ekonomi, politika, günlük yaşam, özel yaşam, kamusal alan, medya, yükseköğretim, sağlık ve bakım, doğa, sanat, eğlence) oluşması nedeniyle kesinlikle karmaşıktır. Ancak bunlar arasındaki güç ilişkilerinin analiz edilmesine izin veren kavramsal bir cihaza ihtiyaç vardır. Toplumun bir devleti, evresi ya da 'konjunktüründeki' tüm alanların ve aktörlerin aynı güce sahip olması olası değildir. Ekonomik alanın kapitalizmde her zaman baskın (belirlememesine rağmen) alan olduğuna dair göstergeler vardır. "Radikal bağlamsallık", güç ilişkilerini ve güç dağılımlarını (ve sonuç olarak güç mücadeleleri) yeterince analiz edemeyen ve gücü birden çok alanda bağımsız olarak gördüğü çoklu görelilikle sonuçlanır. Böyle bir pozisyonu reddetmek, kapitalizme ve tahakküme karşı mücadelenin imkânsız olduğu anlamına gelmez ancak modern toplumda tüm mücadelelerin zorunlu olarak özel bir ekonomik boyuta sahip olduğu anlamına gelir. Sadece çok sayıda iktidar alanı olması değil, bu alanların mücadelelerde belirlenen değişken boyutlarda birbirleriyle ilişkili olması da önemlidir. Radikal bağlamsallık; iktidarı, iktidar ilişkileri olarak değil, bağımsız olarak kavrama ve analiz etme riski taşımaktadır.

Grossberg, tüm toplumsal alanlara eşit önem verir; bu, Marksist teoriyi 'genel değer teorisine' dönüştüren, ekonominin belirli bir önemini vurgulama, ekonomik ve sınıfsal rolünü şekillendirme çabalarını sınıflandıran, çoklu değerler kavramıyla sonuçlanır. Grossberg; "indirgemecilik, ekonomizm, kapitalist merkezlik, özcülük vb. kavramlara müttefik olarak" saygı duyulmasını ister (Grossberg 2010:201). Fakat aynı zamanda, Marksist Politik Ekonomi aleyhine, onunla Nicholas Garnham arasındaki tartışmada en sert biçimde ifade edilen eski önyargıları sürdürmeye devam etmekte; kültürel çalışmaları, politik ekonomi ve medyaya uzlaştırma davetini reddetmesi gerektiğine karar vermiştir: "Boşanmaya ihtiyacımız yok çünkü hiç evlenmedik" (Grossberg 1995:80; ayrıca bakınız: Garnham 1995a,b).

Grossberg, kültürel çalışmalarda ekonomiye daha fazla önem verilmesini istiyor. Bunu, Marx'ın emek değer teorisi de dâhil olmak üzere ekonomiye dâhil ederek ekonomik indirgemeciliği önlemek ve Marx'ın diyalektiğine dayalı ekonomiyi kavramak için değer kavramının genişletilmesi gerektiği iddiasıyla tartışır. Böylece Marx'ı ve emek-değer teorisini göz ardı eder ve bunun yerine kültürel ekonomi üzerinde göreceli bir yaklaşım kullanmak için Marksist kamufraj argümanı kurar. Toby Miller bu bağlamda Grossberg'in politik ekonomi yaklaşımını karikatürize ettiğini ve "yanlış hedef" olduğu için "anti-Marksizmi yeniden düşünmesi" gerektiğini savunmaktadır (Miller 2011:322).

3.2 John Hartley: Kültür ve Medya Çalışmaları için Dijital Gelecekler

John Hartley'nin yakın tarihli kitabı, kültürel çalışmaları ekonomiye bağlama fikrini geliştiren bir diğer önemli yaklaşımı temsil etmektedir. Hartley, 'herkesin üretici olduğu' (Hartley 2012:3) 'diyalojik iletişim modelinin' (Hartley 2012:2) ortaya çıkışını açıklamaktadır. Bu modelin medya ve kültürel çalışmalar üzerindeki etkilerini tartışır. Genel argümanı, sosyal ağ ve kullanıcı tarafından oluşturulan içerik üretimi ve yayılımını destekleyen çevrim içi platformların yükselmesiyle gazetecilik, kamusal alan, üniversiteler, kitle iletişim araçları, vatandaşlık, arşiv ve diğer kurumların daha demokratik hale gelmesidir. Çünkü ona göre; "insanlar hem üretirken hem de tüketirken daha fazla söz sahibi olur" (Hartley 2012:14). Bu gelişmeler, 'tüketici girişimciliği' (Hartley 2012:25), sosyal ağ pazarları (Hartley 2012:48) ve mikro üretkenlik (Hartley 2012:52) olarak ortaya çıkarak temellendirilecektir.

Hartley, Grossberg ile kültürel çalışmaların krizde olduğu değerlendirmesini paylaşmaktadır. Ona göre makro seviyeye yeterince dikkat etmeyen Kültürel Çalışmalar "sonsuz genişleyebilen mikro seviye" analizlerinde kayboluyordu (Hartley

2012:28). Grossberg gibi Hartley de kültürel çalışmaların “ekonomi ile sürekli bir diyalogdan yoksun” olduğunu ve “ekonomi içindeki çalkantılı değişikliklerden uzak kaldığını” tespit etmektedir (Hartley 2012:35).

Hartley, Marksist Politik Ekonominin, kültür ekonomisine dikkat ettiğini kabul eder (Chomsky, Garnham, Miller, Schiller; Hartley 2012,35'ten bahseder) ancak bu yaklaşımın 'neyin yanlış olduğunu bilerek çok zorlayıcı olduğunu' iddia eder (Hartley 2012:46) ve 'tüm sistemlerin tek nedenli tespitlerini' varsaydığını (Hartley 2012:55) düşünmektedir.

Kültürel çalışmalara ekonomi tanıtılmasının Hartley versiyonunda, “kültürel bilim 2.0' denilen ve evrimsel ekonomi kullanarak bu amaca ulaşmak istemektedir. Günümüzde kültürel endüstrilerdeki değer, dinamik olarak vatandaşların ve kullanıcıların sosyal ağlardaki ortak yaratıcılığında kaynaklandığını vurgulamaktadır. Hartley evrimsel sistemlerin dilini, karmaşıklığı ve kendi kendini örgütlenme teorisini mecazi olarak kullanır ancak bu teori yaklaşımının kavramlarını (kontrol parametreleri, kritik değerler, dalgalanmalar, geri besleme döngüleri, dairesel nedensellik, doğrusal olmama, çatallanma, otopoiez, kaostan çıkma, ortaya çıkma, açıklık, simetri frenleme, sinerjizm, öngörülemezlik vb) sistematik olarak internete uygulayamaz. (farklı bir yaklaşım için bakınız: Fuchs 2008). Hartley ayrıca Friedrich August Hayek (kendiliğinden düzen kavramı) ve Niklas Luhmann (işlevsel farklılaşma ve öz referans kavramları) gibi düşünürlerin ideolojik olarak neo-liberalizmi meşrulaştırma için öz-örgütlenme ve karmaşıklık dilini kullandıklarını açıkça kavrayamamaktadır (bkz. Fuchs 2008: bölüm 2 ve 3). Hartley (2012:57) yaklaşımının “neo-liberalizmi takip etmek” için bahane olup olmadığını kısaca sorar: Adbusters dergisinin de bir zamanlar evrim ekonomisine olumlu atıfta bulunduğu gerçeğine dayanarak bu soruya olumsuz bir cevabı verir. Hartley'nin (2005) önceki çalışmalarından birinde olduğu gibi, Kültürel ve Medya Çalışmaları için Dijital Gelecekler'in 'girişimci benliği beslemek' hedefi olan, yönetim danışmanı tarafından Powerpoint sunumu 'olduğu izlenimi edinilmektedir (McGuigan 2006:373).

Hartley, kültürel analizin bir yandan Williams/Hall geleneğinde eleştirel yaklaşım ve özgürleşme mümkün olduğunca geniş bir şekilde Fiske/Hartley katılımcı medyanın potansiyeli geleneği tarafından temsil edilen romantik bir yaklaşımla şekillendirdiğini söylemektedir. (Hartley 2012:182). Eleştirel ve romantik karşıtlık mantıklı olarak Hartley'nin kendi yaklaşımını eleştirel görmediğini ima eder. Sonuç olarak, romantik geleneğin içinde kalmayı ve kültürel çalışmaların “bir yöntem olarak “eleştirelden” metodolojik bir amaç olarak evrime” dönüştüğünü ileri sürmektedir (Hartley 2012:183). Evrime odaklanma, Hartley'e göre, eleştirel

çalışmalara odaklanacaktır. Eleştirel olmayan evrimsel kültürel çalışmalar olarak adlandırılabilirler şeyleri tartışmaktadır.

Hartley'nin vardığı nokta, internetin "herkesin herkesle ağ kurduğu" kendi kendini düzenleyen bir ağ olmasıdır (Hartley 2012:196). Bu sistemin yeni bir demokrasi ve diyalog iletişimi kaynağı oluşturmasıdır. Herkesin bu "demokratik kendi kendini örgütleyen ağa" erişimi olmadığı konusundaki basit karşı argümanı dikta te almamaktadır: dünya nüfusunun %32,7'si ve tüm Afrikalıların sadece %13,5'i Ağustos 2012'de İnternet'e erişti (veri kaynağı: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, erişim tarihi 30 Ağustos 2012). Ayrıca Twitter, Facebook, YouTube vb. bazı ülkelerde, özellikle büyük şirketlerin, siyasi aktörlerin ve ünlülerin, diğerlerinden daha 'eşit' olduğu, tıklama, arkadaş, bağlantı vb. şeyler toplumun gerçek güç eşitsizliklerini yansıtmaktadır (argümanın ayrıntılı biçimi için bakınız: Fuchs 2011: bölüm 7; Fuchs 2014b).

Hartley (2012:56), sosyal ağ pazarlarının merkezlere sahip olabileceğini, buralara da seçkinlerin egemen olabileceğini belirtiyor, ancak bu analiz sistematik olarak toplumdaki güç eşitsizlikleriyle bağlantılı değildir. Daha ziyade Hartley, bu tür pazarların yine de bir demokrasi alanı olduğunu varsayar, çünkü birçoğunun şanslı ve çalışkan olmaları durumunda, en azından kısa bir süre için seçkinlerin parçası olmalarını sağlayan iletişim araçlarına sahiptiler. Bu mantık neoliberalizmin başarı-başarısızlık için performans, bireysellik ve kişisel sorumluluğun, bireyde olduğunu vurgulamaktadır.

Hartley, sosyal medya çağının dışlanmışlarına ve istismarlarına hiçbir sempati göstermemektedir. Foxconn çalışanı 17 yaşında Tian Yu gibi insanlar, 2010'da bir binadan atlayarak intihar girişiminde bulundu çünkü artık kötü çalışma koşullarına dayanamıyordu. Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerde diğer araçların arasında bulunduğu iPod'lar ve iPad'ler, Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) üretimi için hammadde olarak kullanılan kasitit, volframit, koltan, altın, tungsten, tantal veya kalay gibi 'çatışma minerallerini'* çıkaran köle çocukların belden aşağısı felç olmaktadır. Bu tür hikâyeler sadece Hartley'in çağdaş dijital medya hesabında değil, 'yeni bir ekonomik demokrasinin' ortaya çıktığını iddia eden iş manifestolarıyla aynı mesajları iletmektedir (Tapscott ve Williams 2007:15) Sosyo-ekonomik eşitsizliğin ve genç işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde Facebook ve Google gibi şirketler, sahiplerinin çıkarlarını temsil eder.

Paul Smith, diğer şeylerin yanı sıra kültürel çalışmalar ve ekonomi ilişkisini de tartışan bir derleme kitap ortaya çıkarmıştır.

* Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerde, değeri yüksek olan mineraller silahlı çatışmalarla çıkarılıp, dünyaya satıldığı için bu değerli minerallere çatışma minareli ismi vermiştir. (ç.n.)

3.3 Paul Smith: Kültürel Çalışmaların Yenilenmesi

Kültürel Çalışmaların Yenilenmesi, Paul Smith (2011b) tarafından 27 araştırmacının daha katkısını içeren derleme kitaptır. Katkıda bulunanların çoğu, Grossberg ve Hartley ile ekonomik çalışmaların kültürel çalışmalar tarafından ciddiye alınması gerektiğine ve geçmişte çok sık ihmal edildiğine inanmaktadır. Ancak bu kitap ile Grossberg ve Hartley'in kitapları arasında Marx ve Eleştirel Politik Ekonomi ile ilişki açısından derin bir fark bulunmaktadır. Smith, 'İngiliz Kültürel Çalışmalarına dair Marksist düşüncenin gittikçe artan bir şüphesi' olduğunu anlatmaktadır (Smith 2011a:5). Kültürel çalışmalar, 'Marksist olarak görülmemek için aşırı bir arzuya sahiptir' (Ross & Smith 2011:252). Sonuç, "kültürel çalışmaların uygulamasının artan ilgisizliği" oldu (Couldry 2011:10). Paul Smith, kültürel çalışmaların politik olarak alakasız hale geldiğini ve bu nedenle bir 'hayalet uzuv' gibi olduğunu savunmaktadır (Ross & Smith 2011:246). Giriş bölümünde Smith (2011a) şu anda kültürel çalışmaların ne yapması gerektiği sorusunu sorar: Katkıda bulunanların birçoğunun önerdiği "siyasi ekonomiye artan ilgi, yeniden canlandırılan kültürel çalışmalar için olmazsa olmaz"dır (Smith 2011a:6). Smith'in derlediği kitapta yer alan yazarların neredeyse tamamı kültürel çalışmaların, emeği ve ekonomiyi göz ardı ettiğini, ciddiye alınması gerektiği görüşünü paylaşmaktadır. Örneğin Andrew Ross şöyle diyor: "Bunun indirgeyici bir anlatı olup olmadığı, kültürel çalışmalar'da emek, iş ve işyerinin siyasetinin sürekli göz ardı edildiği" açıktır (Ross & Smith 2011:252). Nick Couldry bu görüşü desteklemektedir:

Otuz yıllık neo-liberal söylemden eşitsizlik, dışlama ve pazar köktencilğine dayanan küreselleşmenin, belirli bir versiyonundan sonra, [Andrew] Ross tarafından ön plana çıkarılan emek konusu açıkça merkezidir. İnsanların içinde çalıştıkları (veya iş aradıkları), belki de oy kullandıkları ekonomiyi ve toplumu nasıl yaşadıklarına dair daha geniş soruları ele almayan -politik ve sosyal olarak anlaşılabilir- kültürel çalışmaların anlamsız bir 'projesini' hayal etmek zordur. (Couldry 2011:10f).

Vincent Mosco (2011a:230) "emeğin, iletişim ve kültürel çalışmaların kör noktaya olmaya devam ettiğini" ve bu nedenle "emeğin kültürel çalışmaların yenilenmesi için gündeme veya projelere tepeden yerleştirilmesi gerektiğini" savunmaktadır. S. Charusheela (2011:177) "kültürel çalışmaların ekonomiye yeterince dikkat etmediği iddiasını" yillanmış olduğunu söylemektedir. Bu analize göre, Smith'in (2011) derlemesindeki pek çok katılımcı kültürel çalışmaların kendisini açıkça Marksist teori, emek ve sınıf analizi ve Eleştirel Politik Ekonomi temelinde çalışan Marksist kültürel çalışmalar olarak yeniden yönlendirmesi gerektiğini düşünmektedir. Örneğin Max Gulias (2011), kültürel çalışmaların "Marksist emek teorisini yeniden ziyaret edilmesinin" gerekli olduğunu, Marksist metodolojiye ihtiyaç du-

yulduğunu ancak “Marksist olmayan kültürel çalışmaların” tüketici izleyicilerinin oluşturduğu işaret sistemleriyle meşgul olacağını ve kapitalizmde insanların emeğini göz ardı edeceğini söylemektedir (Gulias 2011:149). Randy Martin (2011) finansallaşmanın kültürel çalışmaları yenilemek ve Marksizme dayandırmak için anahtar konu olduğunu savunmaktadır. Marcus Breen, neoliberalizm ve kapitalist kriz döneminde, kültürel çalışmalar için “bir tür belirsizliğin sihirli bir şekilde kültürel çalışmalara güvenilirlik kazandıracaklarını iddia etmek yerine ekonomiyi kültürle yeniden ifade ederek politik ekonominin önceliğini yeniden ortaya koymanın zamanının geldiğini” söylemektedir (Breen 2011:208).

Grossberg, Hartley ve Smith'in kitaplarından edindiği izlenim kapitalizm krizine paradoksal olarak kültürel çalışmalar krizinin eşlik ettiği yönündedir. Aynı zamanda, kültürel çalışmaların bir kolunda Marksizmin yenilenmesi için göstergeler bulunmaktadır. Sonuç olarak Marx'ı ciddiye almak, okumak; medya, iletişim ve kültür hakkında düşünmek için kullanmak, Marx ve Marksizmi öğrencilere tanıtmak ve özellikle de medya ile ilgili derslerde Marx ve Marksist çalışmaları kurumsallaştırmak, iletişim ve kültür öğretilen üniversitelerin yanı sıra yapılan araştırmalarda ve başvurulan, finanse edilen projelerde kullanılmaktadır. Artık öğrencileri, ekonomik indirgemeciliğin örnekleri olduğu iddia edilen Marx ve Engels'ten küçük alıntılarla tanıştırmak değil, onlarla birlikte Kapital, Ekonomik ve Felsefi El Yazmaları, Grundrisse, Alman İdeolojisi, Komünist Manifesto, İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu, Felsefe'nin Sefaleti, Kutsal Aile, Fransa'da Sınıf Mücadelesi, 18. Louis Bonaparte Brumaire, Fransa İç Savaşı, Doğa Diyalektiği, vb. kitapları okutulmalıdır. Marx, sıklıkla medya, iletişim ve kültür incelemelerine, dâhil edilmeyerek, tehdit olarak görülmektedir. Kaynaklar, kurumlar, pozisyonlar ve dolayısıyla akademiye değiştirme mücadelesi gerektiren merkezi aşamaya geçme zamanıdır.

Smith'in (2011b) kitabı, Grossberg'in sınıf / emek-görecelikçi yaklaşımının ve Hartley'in yaklaşımının yanı sıra Marx'a ve kültürel çalışmalarda sınıf ve emek kavramlarına da gerçek bir ilgi olduğunu göstermektedir. Kültürel çalışmalar hakkında konuşan Toby Miller (2010:99), emeğin “insanlık için merkezi” olmasına rağmen genel olarak “alanımızda büyük oranda yok” olduğunu belirtmektedir. Kültürel çalışmalar hakkında konuşan Toby Miller (2010:99), emeğin “insanlık için merkezi” olmasına rağmen, genel olarak “alanımızda büyük oranda yok” olduğunu belirtmektedir. Kültür endüstrilerinde, 'yüksek eğitim seviyesine, kültürel teknolojiler ve türlerle harika bir tesise' sahip olan esnek üretim ve “özgürlük” ideolojileri koşullarıyla karşı karşıya olan bir bilişselliğin ortaya çıktığını savunmaktadır. (Miller 2010:98). Bu nedenle şu denklemi önerir: kültür + emek = prekar-ya. Andrew Ross (2008, 2009) benzer şekilde, kültürel endüstrilerde güvencesiz

emeğin rolünü vurgulamaktadır. Yaratıcılık, çoğu kişi için tatmin edici bitiş, estetik tanıma karşılığında fiyat indirimleri, özerklik armağanına karşılık olarak kendini sömürme ve esneklik karşılığında verilebilirlik peşinde koşarken daha uzun saatler ağır bir fedakârlık maliyetine yol açacaktır (Ross 2008:34). Bilgi Teknolojileri (BT) endüstrisindeki çalışanlar genellikle iş yerlerini “yüksek teknoloji ürünü atölyeleri” olarak tanımlamaktadırlar (Ross 2008:43, ilgili çalışmalar için bakınız: Gill, 2002, 2006; Maxwell 2001, Maxwell & Miller 2005/2006,). Kültürel çalışmalar içinde emek ve sınıfla bu tür bir katılımla, Medya ve İletişimin Ekonomi Politikası içindeki kaygıyı, Karl Marx'ın çalışmalarından ilham aldığı medya, kültür ve iletişim bağlamında sınıf, sömürü, değer ve emekle ilgili konularıyla tamamlamaktadır. (bakınız: Huws 2003; McKercher ve Mosco 2006, 2007; Mosco ve McKercher 2008; Burston, Dyer-Witheyford ve Hearn 2010; Mosco, McKercher & Huws 2010; Mosco 2011b; Fuchs ve Mosco 2012).

Kültürel çalışmalar sorunu, Robert Babe'in dediği gibi, “post-yapısalcı döneminin [...] ekonomiden ayrılmasını kışkırtmaktadır” (Babe 2009:9). Yeniden bütünleşme, her şeyden önce 'post-yapısalcı kültürel çalışmaları bir kenara bırakmayı' (Babe 2009:196) ve Marx ve Marksizm ile ciddi şekilde ilgilenmeyi gerektirmektedir. Medya ve kültürü anlamak için Marx'la ilişki kurmak, emek ve değer kavramlarını incelemeyi gerektirmektedir.

4. Medya, İletişim ve Marx'ın Emek Değer Teorisi

Medya içerikleri ve medya teknolojileri herhangi bir yerden çıkmamaktadır. Bunlar, belirli koşullar altında çalışan insanların emeğinin itirazlarıdır. Ne bu insanlar ne de çalışma koşulları, medya kullanıcıları tarafından genellikle görülmemektedir. Medya içeriği üretimiyle arasında fark bulunmaktadır. Çünkü gazetecilerin isimleri ve yüzleri çoğu zaman halk tarafından bilinmektedir. Ancak kamera operatörleri, kesiciler, tasarımcılar, kâğıt işçileri vb. işçilerin çalışmaları görünmez olarak kalmaktadır. Üretim koşullarının bilindiği ve başkalarına iletilebildiği, kullanıcı tarafından oluşturulan çevrim içi içerikte önemli bir fark daha vardır. Bununla birlikte, medya içeriği ve teknolojilerinin üretimi, belli dereceye kadar hemen görünmeyen ve eserlerin içinde gizlenen birçok farklı çalışma biçimini içeren karmaşık bir süreçtir.

Emek, kapitalizm ve sınıf neden önemlidir? Kapitalizmin son küresel krizi, sınıf ilişkilerinin, güvencesiz emek ve işsizliğin, çağdaş kapitalizmin önemli yönleri olduğunu göstermiştir. Zenginler ve yoksullar, ücret seviyeleri ve kârları arasında, iş sahibi olanların çalıştığı saatler ile işsizlerin sayısı arasındaki farklar, son yıllarda birçok ülkede büyük ölçüde artmıştır. 2012 yılında 27 AB ülkesinde 25 yaş altı gençlerin işsizlik oranı %22,9 iken, özellikle Yunanistan ve İspanya'da oranlar

çok yüksektir, %50'dir (veri kaynağı: Eurostat). Aynı zamanda, tam zamanlı işleri olanlar için haftalık ortalama çalışma saatleri 40 saatin üzerindedir (veri kaynağı: Eurostat). Üniversite eğitime sahip yüksek vasıflı bilgi çalışanı olmak sorunu çözmek için yeterli değildir: 2012'nin üçüncü çeyreğinde, bir üniversiteye devam eden 25 yaşından küçük AB vatandaşlarının %19'u işsizdi (veri kaynağı: Eurostat). Bu sektörün toplumda işsizlik oranı Yunanistan'da %53,2 ve İspanya'da %39,5 idi (veri kaynağı: Eurostat). Kapitalizmin krizi, sınıf eşitsizliğinin derinleşmesi ile ilgilidir. 1995'ten 2011'e kadar, ücret payı, yani ücret toplamının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı, 1975'te %74,3'ten 2014'te %66,3'e düşmüştür (veri kaynağı: AMECO, Yıllık Makro-Ekonomik Veritabanı). Bu, ücretlerin göreceli olarak düştüğünün bir göstergesidir; ekonomik meseleler medya, iletişim, kültür ve dijital medyayı incelemek için önemli bir bağlamdır.

Nicholas Garnham, 1990'da "kültür üreticileri hakkındaki bibliyografyanın skandal bir şekilde boş olduğunu" (Garnham 1990:12) medya baronlarının ve şirketlerinin analizine odaklandığını savundu. On yıl sonra bu sorunu kalıcı olarak gördü: Medya üreticileri sorununu, genel dil bilimsel dönüş ve beraberindeki yazarın sözde ölümü nedeniyle medya ve kültürel çalışmalarda ihmal edildi. Kasıtlı güç veya yazar yoksa neden onu inceleyelim? (Garnham 2000 a:84). Yine on yıl sonra, Vincent Mosco (2011:230) "emeğin iletişim ve kültürel çalışmaların kör noktası olmaya devam ettiğini" ve bu nedenle "emeğin kültürel çalışmaların yenilenmesi için gündeme veya projelere daha fazla yerleştirilmesi gerektiğini" savundu. Çağdaş Medya ve İletişim Çalışmalarının özel bir sorunu, yaratıcı ve kültürel ekonominin sermaye ve emek tarafının ihmaline güçlü bir şekilde odaklanılmasıdır.

Ancak son yıllarda durum düzeldi. İletişim emeği, önemli sayıda eleştirel çalışmaya konu oldu. Bazı akademisyenler medya ve iletişim çalışmalarının iş gücünün üstesinden gelmek için önemli çalışmalar yürüttü. Vincent Mosco ve Catherine McKercher iletişimsel emek (McKercher ve Mosco 2006, 2007; Mosco, McKercher & Huws 2010) ve monografi (Mosco ve McKercher 2008) hakkında bir dizi derleme kitap düzenlediler. Birçok konferans dijital emek üzerine bir söylemin ortaya çıkmasına katkıda bulundu: Dijital İşçi: İşçiler, Yazarlar, Vatandaşlar (Western University, Londra, Otario, Kanada, 16-18 Ekim 2009, bkz. <http://ir.lib.uwo.ca/digitallabour/>, Burston, Dyer-Witthford & Hearn 2011), Oyun Parkı ve Fabrika Olarak İnternet (New York, Yeni Okul, 12-14 Kasım 2009, bkz. <http://digitallabor.org/>, Scholz 2013), 4.B.İ.T'ler ve Toplum Konferansı: 21. Yüzyıl Bilgi Toplumunda Eleştiri, Demokrasi ve Felsefe. Eleştirel Sosyal Medya Kuramlarına Doğru (Uppsala Üniversitesi, İsveç, 2-4 Mayıs 2012, Fuchs ve Sandoval 2014, Fuchs 2012a,b). TripleC dergisi, Marx Geri Döndü (Fuchs, Mosco 2012), adıyla, günümüzde kritik

iletişim çalışmaları için marksist teori ve araştırmanın önemi Marksist çalışmaları, dijital medya ve enformasyon kapitalizmi hakkında 500 sayfadan fazla, 30 makale yer alan özel sayısını yayınladı.

AB Maliyet Eylemi IS1202 'Sanal İşin Dinamikleri', (2012-2016, <http://dynamic-sofvirtualwork.com/>), yaratıcı ve kültürel ekonomi hakkındaki çalışmaların küresel iş bölümü gibi konulara yeniden odaklanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Küresel BİT değer zincirinde yer alan çalışma koşulları, güvencesiz kültürel emek, "özgür" dijital emek sorunu ve teorik yükselen dijital laboratuvarın değer yaratması için zorluklar, tüketim (üretken tüketim), playbour (oyun emeği), bilgi çalışması, sanal çalışma ile ilgili politika perspektifleri (sendikaların, eşik bekçisi ve MakeITFair gibi sivil toplum projelerinin rolü, sanal işin düzenlenmesinde politika sorunları, zorluklar, vb.) ve bilgi çalışmasındaki mesleki kimlikleri içermektedir.

Medya üretiminin değer zincirinde, emeği analiz eden çalışmalara; Silikon Vadisi'nde esnek işçilik analizi (Benner 2002), Silikon Vadisi'nin BİT imalat endüstrisindeki toksik iş yerleri (Pellow & Park 2002), medya endüstrilerinde değer yaratma (Bolin 2011), kullanıcıların ücretsiz dijital emeği (Fuchs 2010; Burston, Dyer-Witthof & Hearn 2011; Scholz 2013), Çin'de BİT imalat sanayinde emek ve iş gücü direnci (Zhao 2007, 2008, 2010; Qiu 2009; Hong 2011), bilgi çalışanlarının proleterleşmesi (Huws 2003), Hindistan'da yazılım mühendisliği (Ilavarasan 2007, 2008; Upadhyay ve Vasavi 2008), bilgi endüstrilerindeki güvencesiz çalışma koşulları (Ross 2009), Afrikalı köle çalışmaları (Nest 2011) örnek olarak gösterilebilir. Buna ek olarak, Çin İşçi İzleme Örgütü (<http://www.chinalaborwatch.org/>), Finnwatch (www.finnwatch.org/), SACOM- Öğrenciler ve Akademisyenler gibi sivil toplum örgütleri tarafından teşvik edilen bir tür aktivist bursu gelişmiştir. Kurumsal Yanışlık (sacom.hk), SOMO- Çokuluslu Şirketler Araştırma Merkezi (<http://somo.nl/>), Swedwatch (<http://www.swedwatch.org>) ve MakeITFair (<http://makeitfair.org>). Bu tür burslar örneğin; BİT endüstrisindeki çatışma mineralleri (Finnwatch 2007; SOMO 2007; Swedwatch 2007; Finnwatch ve Swedwatch 2010) iPhone ve iPad'lerin üretiminde Foxconn'da çalışma koşulları hakkında ampirik çalışma raporları hazırladı (SACOM 2010, 2011a, b, 2012).

Eğer emek, sınıf ve kapitalizm, medya, kültür ve iletişim okumak için önemliyse o zaman analize rehberlik edebilecek teorik bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. En uygun yaklaşım bu bağlamda Marx'ın emek değer teorisidir. Ama neden tam olarak başka emek teorisi değil de Marx'ın emek teorisi? Hıristiyan felsefesinde, yabancılaşmış emek ve sınıf ilişkilerinin varlığı daima tanrının verdikleri olarak görülüyordu. Klasik politik ekonomide, tanrının zulüm ve yoksulluğun doğası fikrinden vazgeçilmiş, sınıf ilişkileri sosyal ilişkiler olarak düşünülmüştür. Ancak bu ilişkinin ilerleme

için gerekli olduğu kabul edildi. Potansiyel çöküşü, üretici güçlerin gelişmesiyle sağlanan tarihsel potansiyel olarak görülmedi. Klasik politik ekonomi, kapitalist üretim biçiminin mevcut durumunun ebedi olduğu iddiasını açıklığa kavuşturmaktan yoksundu. Sonuç olarak kapitalizmde var olan emeğin biçimini gördü ve iş bölümü, özel mülkiyet ve sınıf ilişkileriyle karakterize edildi, böylece ebedi ve doğallaştırıldı. Aksine, Marx bu tür görüşleri eleştiriyordu. Dolayısıyla yaklaşımı politik ekonominin eleştirisidir. Sadece politik ekonomiye bir katkı değildir. Marx, çalışmanın tarihsel karakterini politik ekonomiyi anlamak için çok önemli bir nokta olarak tanımlayan ilk yazardı (Marx 1867/1990:131f). Marx, iş ve emeğin ne olduğunu tartışırken mevcut en kapsamlı analizi sunmaktadır. Ansiklopedilerde ve iktisat sözlüklerinde, emek, emek gücü, emek süreci veya emek teorisi gibi girdiler çoğunlukla baskın olarak Marx ve Marksist teori ile ilişkilidir (bkz. örneğin Eatwell, Milgate ve Newman 1987'deki ilgili girdiler).

Marksist emek değer teorisi nedir? Emek ve emek zamanının, kapitalizmin önemli faktörleri olduğunu varsayan teoridir. Soyut insan emeği, değer maddesidir; metallerin ortak özelliğidir. Bir metanın değeri, onu üretmek için gereken ortalama emek süresidir. Emek zamanı, değer ölçüsüdür. Değer hem madde hem de büyüklüğe sahiptir ve bu özelliklerde insan emeği, emek zamanıyla bağlantılıdır. Değer, “metalar için ortak olan” toplumsal bir sistemdir, değişim ilişkisindeki “ortak faktör”dür (Marx 1867/1990:128). Dolayısıyla, kullanım-değeri ya da yararlı bir makale, yalnızca soyut insan emeğinin nesnelleştirildiği [verge-genständlichkeit] veya içinde gerçekleştiği için değerlidir” (Marx 1867/1990:129). Karmaşıklıkların değerleri “üretim maliyetleri, diğer bir deyişle onları üretmek için gereken emek zamanıyla belirlenir” (Marx 1867/1990:137). Değerin büyüklüğü, makalede yer alan “değer yaratan madde” miktarı ile ölçülmektedir. Bu miktar çalışma süresiyle, belirli saat, gün vb. ölçüde ölçülür. (Marx 1867/1990:129). Kesin olmak gerekirse toplumsal olarak gerekli emek, değer ölçüsüdür: “Sosyal açıdan gerekli emek-zamanı, belirli bir toplum için normal üretim koşulları altında ve ortalama beceri, yoğunluk derecesiyle herhangi kullanım-değeri üretmek için gereken emek-zamanıdır, o toplumda hüküm süren emeğin. [...] Bu nedenle, herhangi bir maddenin değerinin büyüklüğünü belirleyen şey, sosyal olarak gerekli emek miktarı veya üretimi için sosyal olarak gerekli emek zamanıdır” (Marx 1867/1990:129). “Emek zamanına göre belirlenen metaların değeri sadece ortalama değeridir” (Marx 1858/1993:137). Metaları değerler olarak kabul edersek onları yalnızca gerçekleştirilmiş, sabitlenmiş veya isterseniz kristalize edilmiş sosyal emeğin tek yönü altında ele alırız (Marx 1865). Sosyal olarak gerekli emek, “belirli bir alanda üretilen metaların ortalama değeri olarak görülecek” ortalama meta değerini belirler (Marx 1894/1991:279).

Her malın kendine özgü bir değeri vardır (üretim zamanı). Ancak piyasada ve endüstride önemli olan ortalama üretim süresidir. Bir sektörde piyasada benzerliklerin üretilmesi için gereken ortalama çalışma süreleri birbiriyle rekabet etmektedir. Sosyal olarak gerekli çalışma süresi, ortalama becerilere ve ortalama verimlilik seviyesine dayalı meta üretmek için tüm ekonomide gerekli olan ortalama çalışma süresidir. Bireysel sermayenin kendi verimliliği, iş gücünün belirli bir beceri seviyesi vb. vardır. Dolayısıyla, üretilen metanın ortalama değeri, metayı tüm sektörde ortalama olarak üretmek için gerekli olan toplumsal gerekli emekten sapabilmektedir.

Değer yasası, üretim hızı ve verimlilik seviyesiyle ilgilidir: Bir meta yaratmak için kullanılan verimlilik ne kadar yüksek olursa değeri o kadar düşük olur: “Genel olarak, emeğin üretkenliği ne kadar büyük olursa emek-süresi o kadar az olur, eşya üretmek için gerekli olması hâlinde, o eşyada kristallenen emek kütlesi ve değeri o kadar az olur. Tersine, emeğin üretkenliği ne kadar az olursa, eşya üretmek için gereken emek-zamanı ve değeri de o kadar büyük olur. Dolayısıyla, metanın değeri, doğrudan meta içinde gerçekleşmesini bulan emeğin miktarı ve tersine üretkenlik olarak değişir” (Marx 1867/1990:131).

İşçiler ayakta kalmak için sınıf ilişkilerine girmeye ve kâr elde etmeye zorlanırlar, bu da sermayenin uygun artı değere ulaşmasını sağlamaktadır. Sömürülen artı-değer kavramı, kapitalizmin sınıf toplumu olduğunu göstermeyi amaçladığı Marx'ın teorisinin ana kavramını oluşturmaktadır. “Artı değer teorisi sonuç olarak sömürü teorisini dolaysız olarak oluşturur” (Negri 1991:74) ve kişi sınıf teorisini, sonuç olarak sınıfsız toplum için politik talepte bulunabilmektedir.

Sermaye para değil, birikim yoluyla artan paradır, “para getiren para”dır (Marx 1867/1990:256). Marx, emek gücünün değerinin, kapitalizmde işçiler tarafından ücretleriyle ödenen, hayatta kalmak için gerekli olan (gerekli emek zamanı) malların üretimi için gereken ortalama zaman miktarı olduğunu savundu. Artı-emek-zamanı, gerekli emek-zamanını aşan, ödenmemiş kalan, kapitalistler tarafından ücretsiz olarak tahsis edilen ve para kârına dönüştürülen emek-zamanıdır. Artı-değer madde özünde ödenmemiş emek-zamanının somutlaştırılmasıdır. Sermayenin kendi kendine değerlenmesinin sırrı, emrinde, başkalarının ödenmemiş emeğinin belirli miktarına sahip olduğu gerçeğine çözüm getirir (Marx 1867/1990:672). Artı değer, “işçi emeğine, ama kapitaliste hiçbir şeye mal olmaz”, ancak “hiçbiri daha az kapitalistin meşru malı olmaz” (Marx 1867/1990:672). “Sermaye de zorlayıcı bir ilişkiye dönüştü ve bu, işçi sınıfını, kendi ihtiyaçlarının dar çemberi için gerekenden daha fazla iş yapmaya zorlar. Artı-emeğin çıkarıcısı, emek-gücünün sömürücüsü olarak, başkalarının faaliyetlerini üretmede ajan ola-

rak, doğrudan zorunlu emeğe dayanan, sınırsız ve acımasız etkinliği önceki tüm üretim sistemlerini aşar.” (Marx 1867/1990:425).

Marx'a göre kapitalizm, kapitalistler tarafından ödenmeyen emeğin işçilerden sürekli olarak çalınmasına dayanmaktadır. Sermayeyi vampir ve kurt adam olarak nitelendirmesinin nedeni budur. “Sermaye, vampir benzeri, sadece canlı emeği emerek yaşayan ve daha fazla emdiği zaman, daha fazla emek emen ölü emektir” (Marx 1867/1990:342). Artı değer üretimi “kapitalist üretimin özel içeriğini ve amacını oluşturur” (Marx 1867/1990:411), “kapitalist üretimin farklı özellikleri, üretim tarzının mutlak yasasıdır” (Marx 1867/1990:769), “itici güç ve kapitalist üretim sürecinin nihai sonucudur” (Marx 1867/1990:976).

Emek zamanı ve artı değer gibi kavramlar, medya üzerine çalışırken neden önemlidir? Birkaç örnek kullanarak bu konuda tartışma yapmaya çalışacağım.

Kuzey Kivu'da (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) dizüstü bilgisayar ve cep telefonu üretimi için gerekli olan mineralleri çıkaran köleleşmiş madenci olan Muhanga Kawaya, çalışmalarını şu şekilde anlatıyor: “Küçük delikten sürünürken kollarınızı kullanarak düzgün kazmak için yeterli alan yok ve her yerde kötü bir şekilde parmaklarınız sıyrılıyor. Ve sonra, nihayet kasiterit ile geri döndüğünüzde, askerler silah zoruyla kapmayı bekliyorlar. Yani yiyecek almak için hiçbir şeyiniz yok. Bu yüzden hep açız” (Finnwatch 2007:20).

Batılı şirketler tarafından satılan bilgisayarların ve cep telefonlarının bir araya geldiği Foxconn Shenzhen'de Çinli mühendis şöyle diyor: “İlk nesil iPad'i ürettik. Biz 6 aylık bir süre boyunca pazar günleri dâhil çalışmak zorunda kaldık. Sadece 13 günde bir dinlenme günümüz vardı. Hafta sonları için fazla mesai primi yoktu. Günde 12 saat çalışmak beni gerçekten çok yordu” (SACOM 2010,7). Silikon Vadisi'nde, toksik maddelere maruz kalan bir Kamboçyalı BİT meclisi şöyle bildiriyor: “Aynı şekilde hisseden [yaptığım] iş arkadaşlarımla konuştum ama işlerini kaybetme korkusuyla olayı büyütmediler” (Pellow, Park 2002:139). Foxconn, kapitalist medya şirketlerinin kurumsal sosyal sorumsuzluğunu gösteriyor (Sandoval 2014). “Eldeki elma [...] çürük elmadan daha iyidir.” “Küresel kapitalizmi karakterize eden eşitsizlik ve sömürü yapılarının bir örneğidir” (Sandoval 2013:344).

30'lu yaşların ortalarında Hint yazılım endüstrisinde proje yöneticisi Mohan şunları açıklıyor: “İş önceliklidir. [...] Ailenin ve başkalarının hayatında işgal ettiği alan azalmaya devam ediyor” (D'Mello, Sahay 2007:179). Başka bir yazılım mühendisi şunları iddia ediyor: “Bazen sabah 8'den başlayıp haftada beş gün akşam 10, 11'de bitiriyorsunuz. Ve her zaman çağrılabilirsiniz [...] Ayrıca hobi geliştirmezsiniz” (D'Mello, Sahay 2007:179).

Google'daki bir yazılım mühendisi Google'daki çalışma durumunu açıklar: “Eksileri, büyük miktardaki faydalar (ücretsiz yiyecekler gibi) nedeniyle, çalışanlardan daha uzun saatler çalışmasının beklenildiği gibi, yazılı olmayan kural vardır.”

Birçok kişi günde 8 saatten fazla çalışır, daha sonra e-posta ile çalışır veya evde, gece (veya hafta sonları) birkaç saat çalışacaktır. İyi bir iş, yaşam dengesi ile son derece iyi performans göstermek zor olabilir. Üst Yönetime tavsiye -Mühendislere, %120 iş yapmak zorunda bırakmadan, projelerde çalışmak için %20 zaman kullanma konusunda daha fazla özgürlük verin” (veri kaynağı: glassdoor.com).

Amazon Mechanical Turk, işletmelere ve geliştiricilere isteğe bağlı, ölçeklenebilir iş gücüne erişim sağlayan “iş piyasasıdır” İşçiler binlerce görev arasından seçim yapar ve uygun olduğunda çalışırlar” (<https://www.mturk.com/>). Müşteriler, belirli ücret karşılığında belirli hizmetleri aradıkları platformda reklam verebilir ve bunları gerçekleştirmek isteyenler çevrim içi olarak yanıt verebilmektedir. Anlaşma gerçekleşirse işçi görevi gerçekleştirmekte, sonucu çevrim içi olarak istemciye göndermektedir. Çalışma görevleri neredeyse tamamen bilgilendirme çalışmalarını içerir. Konuşma transkripsiyon görevleri için bir araştırma (20 Kasım 2012'de gerçekleştirildi) üç görevle sonuçlandı (biri bir saatlik görüşme süresini kopyalamanın ortalama altı saat çalışma süresinin olduğunu varsayarsa) saatlik ücret a) 4 ABD doları b) 4 ABD doları c) 3 ABD doları. Buna karşılık, tipik profesyonel transkripsiyon hizmetleri (örn.www.fingertipstyping.co.uk/prices_and_turnaround.htm, http://www.franklin-square.com/transcription_per_line.htm) saatte yaklaşık 15-25 ABD doları ücret almaktadır.

Facebook, kullanıcılardan sitesini karşılığını ödemediği başka dillere çevirmelerini istedi. Çeviri, kullanıcılarla kitle kaynaklıdır. Facebook'ta büyüme, katılım, mobil işler, başkanı Javier Olivan, kullanıcı tarafından oluşturulan platform çevirisini “harika” olarak görmektedir. Çünkü Facebook'un hedefi “herkesin bir gün Facebook gezegenine gelmesi”dir. (MSNBC 2008). ‘Güney Kore'nin Seul şehrinde İngilizce öğreten Kaliforniyalı 29 yaşındaki Valentin Macias, geçmişte kâr amacı gütmeyen internet ansiklopedisi Wikipedia'ya çeviri yapmak için gönüllü olduğunu ancak bunu Facebook için yapmayacağını söyledi. Macias, Associated Press'e Facebook mesajında; Wikipedia'ya çeviri yapma nedenini; özgecil, hayırsever, bilgi paylaşımı, bağış destekli olduğunu söyledi. Bu nedenle, insanlar zamanlarını ve enerjilerini multi milyoner dolarlık bir şirkete bağışlamak için kandırılmamalıdır, böylece şirket tazminat olmadan milyonlarca daha fazlasını yapamaz (MSNBC 2008).

Bu örnekler, BİT endüstrisi ile ilişkili çeşitli emek biçimlerini özetlemektedir. Ödeme seviyeleri, sağlık riskleri, fiziksel, ideolojik ve sosyal şiddet, stres, serbest za-

man, fazla mesai ve işçilerin yaşadığı baskı ve kontrol biçimleri bakımından farklılık gösterirler ancak hepsinin ortak noktası insan iş gücünden faydalanmaktır. BİT şirketlerine parasal olarak fayda sağlayan, işçilerin yaşamları, vücutları veya zihinleri üzerinde olumsuz etkileri olan bir yoldur.

Emek zamanı kapitalizm için çok önemlidir çünkü emek gücü meta olarak örgütlenir ve bu nedenle emeğin her saniyesi paraya mal olur. Sermayenin işçileri bildiğince az ücretle mümkün olduğunca uzun süre çalıştırmaya, onları mümkün olduğunca yoğun hâle getirmeye ve böylece ödenmemiş emek süresinin sonucu olan mümkün olan en yüksek kârın elde edilmesine olan ilgisinin nedeni budur.

Marksist yaklaşımdaki değer (Marx'ın emek değer teorisi), belirli bir metanın üretimi için gereken çalışma saatlerinin miktarıdır. Ölçülmesi zor olan her metanın üretimi için bireysel emek zamanı vardır. Ekonomik açıdan önemli olan, metanın üretimi için belirli bir zaman diliminde (bir yıl gibi) harcanan ortalama çalışma süresidir. Ortalama iş gücü değerleri, bir şirkette, bir grup şirkette, bir ülkede veya uluslararası bir sektörde meta üretimi için hesaplanabilir. Sermaye, kâr artırmak için metanın değerini azaltmaya çalışır. Emtia değerinin düşmesi, üretimin hızlanması anlamına gelir, yani belirli bir miktar paraya mal olan aynı çalışma süresi, işçilik maliyetleri artmamış olmasına rağmen, birikmeye izin veren, aniden daha fazla sayıda meta üretecek, bu da zaman birimi başına daha fazla kâr anlamına gelecektir.

Ana hatlarıyla verilen örnekler BİT endüstrisi için çalışma süresinin önemini göstermektedir: Muhanga Kawaya gibi köle maden işçileri öldürülme tehdidi ile zor durumda çalışmaktadır, bu da onları düşük çalışma süreleri için ya da hiç ücret ödemediği uzun saatler çalışarak maksimum çalışma süresinin ödenmemiş kalmasını sağlamaktadır. Foxconn'daki işçiler uzun saatler çalışmakta, ücretsiz fazla mesai yapmaktadırlar. Böylece Apple ve diğer BİT şirketleri işçilik maliyetlerini düşürür. Foxconn çalışanlarının ücretleri nispeten düşük ve çok uzun saatler çalışıyorlar. Foxconn, ödenmeyen saatlerin toplamını artırmak için çalışma gününü uzatmaya çalışmaktadır. Çoğunlukla kadın göçmenler olan Silikon Vadisi'ndeki BİT montajcıları oldukça benzer çalışma koşullarına sahiptirler. Birçoğu çalışma saatleri boyunca toksik maddelere maruz kalmaktadır. Hindistan yazılım endüstrisinde ve Google'da yazılım mühendisleri çok çalışır durumdadır. Çok uzun saatler çalışırlar ve hobileri, rahatlatıcı aktiviteleri, arkadaşları ve aileleri için fazla zamanları yoktur. Google'da, Hindistan'da ve diğer ülkelerde yazılım geliştiricileri, zaman baskısıyla proje tabanlı yazılım mühendisliğinde çalıştıkları için oldukça streslidir. Yaşamları emek zamanı olma eğilimindedir. Amazon Mechanical Turk, daha ucuz olan düzensiz emek biçimleriyle düzenli istihdam durumunda olduğu gibi iş yapmanın yöntemini bulmuştur. Şirketlerin, düzenli bir çalışanın belirli bir görev için alacağı süre boyunca çalışan,

ancak daha düşük ödeme için çalışanlar bulmasına yardımcı olur. Fikir, maliyetleri düşürmek, yani normal çalışma koşullarında olduğu gibi aynı çalışma süresi için daha az ödeme yapmak için internet üzerinden kalabalık bir iş bulmaktır. Facebook çevirisi, bir adım daha ileri gidiyor ve çeviriyi ücret ödemediği için gerçekleştirilmesi beklenen kullanıcıları dış kaynak olarak konumlandırmaktadır. Ana fikir kullanım süresini çalışma zamanına dönüştürmektir.

Çalışma gününün uzatılması, ücretsiz çalışma süreleri, fazla çalışma, emek zamanı olarak fazla mesai, emek süresinin kapitalist BİT endüstrisinin önemli bir yönü olduğunu göstermektedir. Farklı emek biçimleri -madencilik, donanım birleştirme, yazılım mühendisliği, çağrı merkezi çalışmaları, boşa harcanan emek, vb.- uluslararası dijital iş bölümünde bir araya gelmektedir (Fuchs 2014a): dijital emek en iyi şekilde tüm emek eylemleri için şemsiye terim olarak anlaşılmalıdır. Dijital medya ve dijital medya kullanımının varlığını sağlamak için birbirine bağlı fakat çoğunlukla anonim olarak yürütülmektedir. Bu, üretici güçlerin örgütlenmesinin farklı biçimlerinin (tarımsal-kültürel emek, endüstriyel emek, bilgi emeği) ve farklı üretim biçimlerinin (örneğin kölelik, feodalizm, kapitalizm, ataerkillik, komünizm) ifadeleri olan emek biçimlerini içermektedir. Dijital emek olgusu, kapitalizmin kapitalist modda altüst olan diğer üretim biçimlerini içerdiğini ve üretici güçlerin örgütlenmesinin özel biçimi olarak bilgi ekonomisinin tarım ve sanayinin yerine geçmediğini, ancak bu modların çağdaş ekonomilerde birbirine bağlı olduğunu göstermektedir (Fuchs 2014a).

Uluslararası dijital iş bölümü (IDDL) kavramı, kapitalizmin çeşitli aşamalarının, kapitalist ve kapitalist-öncesi üretim biçimlerinin farklı biçimlerinin karakteristiği olan çeşitli emek biçimlerinin, çifte ücretsiz-ücretli emek, “ev hanımı” emeği ve köle emeği, kapitalist BİT endüstrisinde yer alan çeşitli şirketlerin değer yaratan ve kârlarını oluşturan küresel sömürü emek biçimleri ağını oluşturmaktadır. IDDL, kapitalist kalkınma aşamalarının ve tarihsel üretim biçimlerinin (ataerkil ev işi, klasik kölelik, feodalizm, genel olarak kapitalizm, endüstriyel kapitalizm, bilgi kapitalizmi gibi) basitçe ekonomik kalkınmanın ardışık aşamaları olmadığını, ancak hepsinin diyalektik olarak aracılık ettiğini gösterir (Fuchs 2014a). En eski özel mülkiyet şekli ataerkil ailede oluşturuldu. Ataerkil üretim ve ev işi modu, BİT değer zincirinde Google, Facebook, YouTube, Twitter & Co'nun ajanları ve BİT üreticileri “ücretsiz” çevrim içi çalışanlarının yüksek kontrollü ve sömürülen çalışmaları şeklinde varlığını sürdürüyor. İşçilerin özgür olmadığı, daha ziyade fiziksel olarak zorlayan ve neredeyse sınırsız olarak sömüren köle sahiplerinin mülkiyeti, klasik ve feodal kölelik biçimleri, BİT'lerin fiziksel temelini oluşturan çatışma minerallerinin çıkarılmasında devam etmektedir. Kapitalizm sadece sermaye birikimine

değil, aynı zamanda çift serbest ücret emeğine de dayanır, bu da işçilerin emek güçlerini kapitalistlere mal ve süreçten uzaklaştıran emtia olarak satmak zorunda bırakılan açlıktan ölme tehdidi altında oldukları anlamına gelir. Kapitalist üretimin ve ücretli emeğin, emeğin belirli bir sömürüsü olarak kurulmasını sağlar. Çifte ücretsiz ücret emeği, BİT değer zincirinde çeşitli özel biçimler alır. Birincisi, endüstriyel kapitalizmin ilk aşamasına benzeyen koşullar altında çalışan ücretli işçiler vardır. Bunlar sağlıklarını, iş yaşamlarını riske atan imalat ve montaj işçileridir. Onların işi hiç de eğlenceli değildir. Taylorist ve Fordist fabrika çalışmasının sona ermediğini ancak bilgi toplumunda yeni koşullar altında varlığını sürdürdüğünü gösteren yüksek düzeyde kontrol, iş yeri gözetimi ve standartlaştırılmış çalışmaya tabidirler. Ayrıca çağrı merkezi temsilcileri bir tür Taylorist çalışma durumuyla karşı karşıyadırlar, farkları emeklerinin BİT üretimine ve topluluğuna zıttır, esas olarak fiziksel değil, ana faaliyetlerinin konuştuğu, etkilerle ikna edici olması bakımından doğada bilgi verici, yazarak, telefon sistemlerini kullanarak ve veri tabanlarına erişerek çalışmaktadırlar. IDDL ayrıca, Google çalışanı tarafından gönderildiği üzere oldukça yüksek ücretli ve oldukça stresli bir oyun çalışması biçimi olan nispeten yeni ücretli emek biçimlerini de içermektedir.

Raymond Williams, Marksizmi küçümseyen Marksizm ve Literatür adlı kitabında, Marksizm'in tarihsel kültürünü “bağımlı, ikincil, üstyapı olarak görme eğilimini sorgular”: sadece 'fikirler, inançlar, sanatlar, gelenekler, temel maddi tarih tarafından belirlenen bir alan (Williams 1977:19) olarak nitelemektedir. Marksist teorilerin ekonomi ve kültür ilişkisini tartışmak için kullandığı çeşitli Marksist kavramları tartışır: kararlılık, yansıma, üreme, arabuluculuk, homoloji. Bu yaklaşımların hepsi, ekonomi ve kültür arasında değişen nedensellik belirleme veya karşılıklı nedensellikle ilişkili olduğunu varsaymaktadır. Ancak hepsi, Williams'ın (1977:59) “idealist” olarak gördüğü “kültürün maddi sosyal yaşamdan ayrılması” (Williams 1977:19) varsayımını paylaşacaktır. Bu yaklaşımların sorunu “yeterince materyalist” olmamalarıdır (Williams 1977:92). Williams (1977:78) Marx'ın “düşünce ve faaliyetin alanlarının” ayrılmasına karşı olduğunu savunmaktadır. Üretim, “tüketim, dağıtım ve değişim” ile sosyal ilişkilerden farklı olacaktır (Williams 1977:91). Üretken güçler, sosyal bilgi üretimi ve iş birliği de dahil olmak üzere, “gerçek yaşamın üretimi ve çoğaltılmasının tüm araçları” olacaktır (Williams 1977:91). Politika ve kültür maddi üretim alemleri olur: yönetici sınıflar kaleler, saraylar, kiliseler, hapishaneler, işhaneler, okullar, silahlar, kontrollü bir basın vb. üreteceklerdi (Williams 1977:93). Bu nedenle “sosyal ve politik düzenin üretiminin maddi özelliği” üstyapı kavramı olacaktır (Williams 1977:93).

Kültürün önemli olduğuna dair fikrini göstermek için Williams, Marx'ın Grundris-

se'sindeki pasajından bahseder: “Verimli emek, yalnızca sermaye üreten iş gücüdür. Sayın Senior, piyano üreticisinin üretken bir işçi olduğunu, ancak piyanist olmadığını ancak piyano, piyanist olmadan saçma olurdu? Ancak durum böyledir. Piyano üreticisi sermayeyi yeniden üretir; piyanist emeğini yalnızca gelirele değiştirir. Fakat piyanist müzik üretmiyor ve müzikal kulağımızı tatmin etmiyor, bir dereceye kadar ikincisini bile üretmiyor mu? Gerçekten de yapar: emeği bir şey üretir fakat bu onu ekonomik anlamda üretken emek yapmaz; sanrı üreten delinin emeğinden daha fazla üretken değildir. Emek yalnızca kendi zıtlığını üreterek üretken olur” (Marx 1858/1993:305). Williams bugün, Marx'ın zamanından başka, “müzik üretiminin (ve sadece enstrümanlarının değil) kapitalist üretimin önemli bir dalı olduğunu” belirtiyor (Williams 1977:93).

Beni burada ilgilendiren nokta emeğin üretken ve verimsiz olmadığı değil, ekonomiyi ve kültürü neyin oluşturduğu sorusudur. Eğer iki alem ayrılırsa piyanoyu inşa etmek iştir ve ekonominin bir parçasıdır, çalmak ise iş değil, kültürdür. Marx, piyanoyu çalmanın insan kulağını tatmin eden bir kullanım değeri ürettiğinden ve bu nedenle bir çalışma biçimi olduğundan şüphe duymamaktadır. Sonuç olarak müzik üretimi piyano üretimi gibi ekonomik bir faaliyet olmalıdır. Williams (1977:94) kültürel materyalizmin sanatın, fikirlerin, estetiğin ve ideolojinin maddi karakterini görmek anlamına geldiğini ve piyano yapımı ve piyano çalmayı düşünürken “tüm bu uygulamalar arasındaki ilişkileri” keşfetmenin, tanımlamanın önemli olduğunu vurgulamakta, “sadece bir kısmının maddi olduğunu” varsaymaktadır.

Piyano yapımcısı ve piyanistin yanı sıra müzik bestecisi de vardır. Piyano müziğinin varlığını garanti etmek için her üç çalışmaya da ihtiyaç duyulmakta ve mutlaka ilişkilendirilmektedir. Bu üç üretken faaliyetten birini kategorik olarak kültür olarak tespit etmek ve diğerlerini kültürden dışlamak kültür kavramını sınırlamaktadır. Birinin diğeri olmadan var olamayacaktır. Bu ayrılığın yanı sıra ayrı birimlerin siyasi değerlendirmeleri de gelmektedir. Sıkça uygulanan prosedür, besteci ve oyuncunun çalışmalarını dahil etmek ve piyano üreticisinin çalışmalarını dışlamaktır. Kültür elitistleri daha sonra sadece bestecinin ve oyuncunun gerçekten yaratıcı olduğunu savunurken kaba materyalistler elleriyle çalıştığı ve bir eser ürettiği için sadece piyano üreticisinin üretken işçi olabileceğini savunuyorlar. Her iki karar da tecritçi ve politik olarak sorunludur.

Aksine, Raymond Williams (1977:111) kültürel materyalizmi önemli bir önerme olarak formüle eder; “kültürel çalışma ve faaliyet [...] bir süper yapı değildir” çünkü insanlar fiziksel kaynakları eğlence ve sanat için kullanacaklardır. Williams'ın kültürel çalışmanın maddi ve ekonomik olduğunu, kültürün varlığının altında yatan fiziksel ve düşünsel faaliyetlerin birbirine bağlı olduğu varsayımlarını birleş-

tirmek, kültürün varlığı için bağlı ve gerekli olan tüm fiziksel, düşünsel üretim süreçlerini birbirine bağlayan bir bütünlük olduğu anlamına gelir. Daha basit bir ifadeyle, piyano üretici, besteci ve piyanist Williams için üç kültürel çalışan anlamına gelmektedir.

Williams (1977:139), kültürel materyalizmin, kültürün varlığı için gerekli olan “öğelerin karmaşık birliğini” görmesi gerektiği sonucuna varır: fikirler, kurumlar, oluşumlar, dağıtım, teknoloji, izleyiciler, iletişim ve yorum biçimleri, dünya görüşleri (138p). Bir işaret sistemi, onu üreten sosyal ilişkileri, kurulduğu kurumları ve kültürel bir teknoloji olarak rolünü içerecektir (Williams 1977:140). “İnsan düşüncesini, hayal gücünü ve kavramlarını” erkeklerin maddi yaşam sürecinden ayırmanın gerçek tehlikesinden kaçınmak için (Williams 1989:203), Marx'ın “kültürü tartışırken insan faaliyetinin bütünlüğüne” odaklanması gerektiğini ileri sürer. (Williams 1989:203). “Sosyal ve maddi başlangıçtan itibaren kültürel uygulamayı vurgulamak zorundayız” (Williams 1989:206). “Zihinsel emeğin” üretken güçleri kendi içlerinde kaçınılmaz materyale ve dolayısıyla toplumsal tarihe sahiptir” (William 1989:211).

Daha sonraki çalışmalarında Williams özellikle bilgi, iletişim ve izleyicilerin, ekonomi ve kültürün ayrılığını yeniden düşünmeyi, kültürü maddi olarak görmeyi gerektiren mal olarak satıldığı bilgi ekonomisinin ortaya çıktığını vurguladı. “[Ben] bilgi süreçleri [...] ekonomik organizasyonun niteliksel bir parçası hâline gelmiştir” (Williams 1981:231). “Dolayısıyla, tüm modern emek sürecinin büyük bir kısmı, “geleneksel kültürel” faaliyetlerden teorik olarak kolayca ayıramayan terimlerle tanımlanmalıdır. [...] Bu sistemlerin doğrudan operasyonlarına ve aktivasyonlarına çok daha fazla işçi katılmakta ve oldukça yeni sosyal ve sosyal sınıf karmaşıklıklar bulunmaktadır” (Williams 1981:232).

Bilgi, bilgi toplumlarında ekonomik üretimin önemli bir yönü olduğundan, kültür kavramı popüler kültür, eğlence, sanat eserleri ve mal tüketiminde anlam üretimi ile sınırlı olamaz, ancak ekonomik üretim ve değer yaratma alanına genişletilmesi gerekmektedir. Kültür emeği kavramı bu nedenle çok önemlidir.

Çağdaş kapitalizmde piyanolar, besteler (fikri mülkiyet hakları yoluyla) ve müzik üç metadan ibarettir. Yani piyano yapımcısı, besteci ve müzisyenin kültürel çalışmasını birleştiren şey, meta biçiminin eserlerini değiştirdiğidir. Raymond Williams, bu durumun kültürü, maddi ve ekonomik olarak düşünmemizi gerektirdiğini savunuyor. Ancak, ilk etapta tüm bu uygulamaların önemli olduğunu ekliyor çünkü farklı türlerde kullanım değerleri üretiyorlar.

Müzik kültürü örneğini alıp dijital ortama aktarırken yazışmalar buluyoruz: Dona-

nim üreten dijital medya yapımcıları, yazılım oluşturan dijital medya bestecileri ve yazılım oluşturmak için donanım üzerinde verimli şekilde çalışan dijital medya kullanıcıları, içerik, iletişim ve sosyal ilişkiler bulunmaktadır. Dijital emeği, dijital içerik üreticilerine indirgeyenler, tıpkı kültürel emeği anlam ve fikir üretmeye indirenler gibi, idealist bir şekilde, mutlaka bir arada ait olan iki unsuru ayırırlar. Dijital medyanın birlikte var olmasını sağlayan unsurların düşünülmesi ortak kategori gerektirir: uluslararası dijital iş bölümü. (IDDL) (Fuchs 2014a).

Küresel kolektif BİT birçok farklı işçi grubundan oluşur: ücretsiz dijital emek, yüksek ücretli ve yüksek stresli bilgi işçisi aristokrasisi, gelişmekte olan ülkelerdeki bilgi çalışanları, Taylorist çağrı merkezi ücret çalışanları, Taylorist donanım montajcıları ve üreticileri, köle maden işçileri. Bu, BİT endüstrisinde “çifte serbest” ücretli emeğin ve Marcel van der Linden ve Karl Heinz Roth'un (2009) iddia ettiği gibi, genel olarak “artık küresel işçi sınıfının ve köle sözleşmesinin stratejik ve ayrıcalıklı parçası olmadığını göstermektedir. İşçi, (sözde) serbest meslek vd. kapitalizmi kuramsallaştırmak için eşit derecede önemlidir.” (van der Linden ve Roth 2009, 24; Almanca'dan çeviri).

Bazı akademisyenler, bir “bilgi toplumu” ya da “bilişsel kapitalizm”in yanı sıra “sosyal medya”nın yükselişinin, emek değer teorisinin kapitalizme güncelliğini yitirdiğini ve uygulanamayacağını savundu. Virno (2003:100), değer yasasının “kapitalist gelişmenin kendisi tarafından parçalandığını ve yalanlandığını” söylemektedir. Hardt ve Negri (2004:145) “bugün değerın temel ölçüsü olarak geçici emek birliğinin bir anlamı olmadığını” savunmaktadırlar. Vercellone (2010:90) “bilişsel kapitalizm”in “değer yasası krizi” ve “politik ekonominin temel kategorileri anlamını istikrarsızlaştıran ölçüm kriziyle sonuçlandığını; emek, sermaye ve apaçık değer” olarak yazmaktadır. Marx'ın (1858/1993) genel akıl olarak adlandırdığı üretimdeki bilginin yükselmesi, emeğin, özellikle de bilgi emeğinin “artık doğrudan üretime adanmış emek süresi temelinde ölçülememesi” ile sonuçlanacaktır (Vercellone 2007:30). “Bir zaman birimi içinde ölçülen” soyut emek, artık “emek üzerinde kontrol sağlayan ve aynı zamanda sosyal verimliliğin büyümesini destekleyen bir araç” olmayacaktır (Vercellone 2010:90). Yaratıcılık ve bilgi bugün “ana değer kaynağı” olacaktır (Vercellone 2010:105).

Birçok otonomist Marksistin günümüzde artık geçerli olmadığı varsayımı mümkün değildir çünkü bu yasa kapitalizmin varlığının temelidir. Varsayım Marx'ın Grundrisse'sinden bir pasajın yanlış yorumlanmasına dayanmaktadır (bkz. Vercellone 2007:29f) ki burada Marx, “emek zamanının sona ermesinin gerektiğini” söylemektedir (Marx 1858/1993:705). Yanlış yorum tam olarak Marx'ın burada kapitalizm içindeki bir dönüşümü tanımlamasıdır. Bunun yerine, aynı pasajdaki

Marx, “işçi kütlesi”nin “kendi artı emeğine” el koyduğu durumdan bahsettiğini açıkça ortaya koymaktadır (Marx 1858/1993:708). Kapitalizm var olduğu sürece, metaların değeri tarihsel olarak azalmaya eğilimli olmasına rağmen, değer üretim standardı olarak belirlemekte, bu da kapitalizmin kriz eğilimini iletmektedir. Harry Cleaver, Marx'ın geçişinin, sınıf mücadelesinin “sistemi patlattığı ve yeni bir tane kurduğunu”, koşulundan kaynaklanan çerçeveye dayandığını belirtir (Cleaver 2000:92).

Grundrisse'deki pasajda, Marx şöyle der: “Bunu yaptıktan sonra -ve atılabilir zaman, antitetik bir varoluşa son verir- o zaman, bir tarafta, gerekli çalışma zamanı sosyal bireylerin ihtiyaçlarıyla ölçülecektir. Diğer yandan, toplumsal üretimin gücünün gelişimi o kadar hızlı büyüyecek ki üretim artık herkesin serveti için hesaplanmış olsa da herkes için harcanabilecektir. (Marx 1858/1993:708). Marx, “değişim değerine dayalı üretimin” komünist toplumu çökerteceğinden bahsetmektedir.

Kurumsal sosyal medyada Facebook ve diğer şirketler ilgi alanlarını, kullanım davranışlarını, tarama davranışlarını, demografik verileri, kullanıcı tarafından oluşturulan içeriği, sosyal ilişkileri vb. sürekli olarak izlemektedir. Bunlar kullanıcılar hakkında bireysel, duygusal, sosyal, ekonomik, politik, kültürel verilerdir. Bir kullanıcı Facebook'ta ne kadar çok zaman harcarsa, reklam müşterileri için bir ürün olarak sunulan kendisi hakkında o kadar fazla veri oluşturur. Bu emtia ve üretim sürecinde sömürü gerçekleşirken veri emtiaları üretim/sömürü işleminden sonra reklam müşterilerine satılmaktadır. Bir kullanıcı çevrim içi ortamda ne kadar çok zaman harcıyorsa potansiyel olarak satılabilecek daha fazla veri mevcut olur ve kendisine daha fazla reklam sunulabilir. Bu nedenle zaman, kurumsal sosyal medya için çok önemli bir rol oynamaktadır. Kullanıcılar sosyal medyayı kullanırlar çünkü Bourdieu'ya göre (1986a,b) sosyal sermaye (sosyal ilişkiler birikimi), kültürel sermaye (nitelik, eğitim, bilgi birikimi) ve sembolik sermaye (itibar birikimi) için bir dereceye kadar çabalarlar. Kullanıcıların sosyal, kültürel ve sembolik sermaye üretmek için ticari sosyal medya platformlarına harcadıkları süre, yatırımcının meta sermayesi hâline dönüştürülme sürecindedir. Ticari sosyal medyada emek zamanı Bourdieuan sosyal, kültürel ve sembolik sermayesinin Marksist değere ve ekonomik sermayeye dönüştürülmesidir.

İçerik üreten, etkileyen, beğenen, sosyal ilişkiler, emek zaman ve mekânda organize edilmektedir. Facebook kullanım zamanı, verimli çalışma zamanıdır. Facebook, Google ve karşılaştırılabilir kurumsal sosyal medya kullanıcıları tarafından çevrim içi olarak geçirilen tüm saatler, veri ürünlerinin oluşturulduğu çalışma süresi, kâr gerçekleştirme potansiyelidir.

Şimdiye kadar yaptığımız tartışma, emek değer teorisinin sıklıkla Marx'ın teorisinin güncel olmadığını savunan ideolojik eleştirinin hedefi olarak kullanıldığını göstermektedir. Ortaya çıkan iddialar, değer genelleştirildiği ve çoğullaştırıldığı (Grossberg), duygulanımlardan veya sosyal ağlardan (Hartley) kaynaklandığı ancak emekten oluşmadığı ve emek zamanıyla ölçülmesidir. Bu yaklaşımların sonuçları çeşitlidir ancak hepsi kapitalizmin ve kapitalist medyanın radikal eleştirisinin dolaysızlığının ya önem olarak azaldığı ya da tamamen reddedildiği sonucunu paylaşmaktadır.

Tüm otonomist Marksistler, bugün değer yasasının sonu olduğu varsayımını paylaşmamaktadır. Karl Heinz Roth (2005:60) bugün dünyada çok sayıda ücretsiz ve düşük ücretli çalışana vurgular. Bahsettiği örnekler ailede üretme işi, güvencesiz ve kayıt dışı emek, köle işçi, hapisane emeği (Roth 2005), geçici çalışma, mevsimlik işçi, göçmen işçi ve güvencesiz serbest meslektir (Roth, van der Linden 2009). Karl Heinz Roth ve Marcel van der Linden (2009:560), bu işçilerin “tabakalar ve sosyal grupların çok merkezli” küresel işçilerin (weltarbeiterklasse) oluşturduğunu söylemektedir. Nick Dyer-Witthford (2010:490) küresel işçinin a) sermayenin küreselleşmesine dayalı olduğunu, b) karmaşık bir iş bölümüne dayanan, c) düşük ücretli ve ücretsiz emeğe (göçmenler, ev işçileri, vb.) dayalı, d) küresel iletişim ağlarına yerleştirilmiş, e) güvencesiz koşullarla karşı karşıya olan f) dünya çapında etkileri olduğunu ileri sürmektedir. İşgücü güçlerinin mal sahibine kiralandığı bir fiyatı olmamasına, köle ustasının özel mülkiyeti olmasına rağmen, ücretsiz köle işçileri de değer üretecektir (Roth, van der Linden 2009:581-587). Roth ve van der Linden, sömürü ve değer üretiminin bir ücret ilişkisi gerektirmediğini iddia etmek için köle işçi örneğini kullanmaktadır. Dinamik emek değer teorisi (Roth, van der Linden 2009:590-600), sermayeyle ilişkiye girerek para kârının üretimine katkıda bulunan tüm insanların, kişiliğini kontrol ettiği ve sahip olduğu varsayımını kabul ederler. Köleler, emek gücü (ücretli işçiler), üretim ve geçim kaynakları (dış kaynaklı sözleşmeli emek), emek ürünleri (ücretsiz ve düşük ücretli emek) veya yeniden üretim alanı (üreme emeği) sömürülen sınıfın parçalarıdır.

Sermayenin, kârı en üst düzeye çıkarmak doğası gereğidir. Bunu yapmak için gerekli olan her şeyi alacaktır. Çünkü tek kapitalist, yüksek yatırım maliyetleri, ağır rekabet, verimlilik eksikliği vb. sonucunda sermaye biriktiremezse kendini iflas riskine atar. Yukarıda tartışıldığı gibi bu, sınıf mücadelesinin önemli bir unsurudur. Sermaye, kârı en üst düzeye çıkarmak için ücret toplamını mümkün olduğunca azaltmaya çalışır. Mümkünse sermaye emek gücünü kendi değerinin altında, yani hayatta kalmak için gereken sosyal olarak gerekli maliyetlerin altında ödeyecektir. Değerin iş gücü fiyatına dönüşmesi ve ikisi arasındaki fark, Cleaver (2000) ve Bidet

(2009)'in vurguladığı gibi, sınıf mücadelesinin sonucudur. İş mevzuatı ve örgütlü işçi hareketi, emek gücünün değerinden daha yüksek ücretler için mücadele edebilir. Bununla birlikte, emek zayıfsa örneğin, faşist baskı nedeniyle sermayenin kârları artırmak için ücretleri mümkün olduğunca azaltmak için herhangi bir fırsatı kullanması muhtemeldir. Neo-liberalizm, refah, bakım ve eğitim için devlet harcamalarının azaltılması, bu tür hizmetlerin özelleştirilmesi, geçici, güvensiz ve düşük ücretli, güvencesiz ücret ilişkileri yaratarak, emeğin gücünü zayıflatarak, ücret toplamını azaltarak, kârı artıran bir hükûmet biçimidir. Örgütleri, ücretlerini göreceli olarak veya kesinlikle arttırma, işçiliği düşük ücretli veya ücretsiz üretim biçimlerine dış kaynak olarak temin etme, işsizleri ödeme yapmadan veya aşırı düşük ücretler için çalışmaya zorlama, insan gücü için gereken asgari değer in altında bile mümkünse işgücü fiyatını mümkün olduğunca azaltmak bu sistemin kendisidir. Güvencesiz ve ücretsiz çalışma biçimlerinin birden fazla biçiminin yaratılması, sermayenin sınıfta emek gücünün maliyetini azaltmak için verdiği mücadelenin ifadesidir. Sonuç, iş gücü değerinin ve fiyatının kopmasıdır. İş gücünün değeri ile fiyatı arasındaki kopukluğa metaların değeri ve fiyatıyla olan kopukluk eşlik etmektedir: Ekonominin finansmanı, borsalar üzerinde yüksek gelecekteki karlar ve temettüler ancak fiili emek değerleri ve emtia fiyatlarından ayrılır. Çağdaş kapitalizm, değerlerin, kârların ve fiyatların ortak olma eğiliminde olduğu, böylece yüksek bir kriz eğiliminin olduğu ayrıklık ekonomisidir.

Dijital medya araştırmacıları, girişimciler, yöneticiler, danışmanlar ve on kişilik politikacılar, kullanıcıların iletişim ve entelektüel araçlarını kontrol ettiği demokratik ve katılımcı ekonominin yükselişi olarak Facebook, Twitter, YouTube vb. üretim ve tüketiciler ekonomiyi aktif ve yaratıcı şekilde şekillendirebilir. Dinamik bir emek değer teorisi bakış açısından bakıldığında, kurumsal sosyal medya, ücretsiz emeğin sömürülmesinin zıddıdır: Kullanıcıların bu tür platformlarda her zaman harcamaları, analizleri kişisel kullanım verilerini içeren veri malları oluşturmaktadır, kullanıcılara hedefli reklamlar sağlayan reklamcılık istemcilerine satılmaktadır. Kullanıcıların emek gücünün fiyatı sıfırdır, ödenmezler, bu da sermayenin emek gücü fiyatını olabildiğince düşürerek kârını en üst düzeye çıkarmasına izin verir.

Küresel işçinin çoklu evresi ayrı çalışma türlerinden ve üretim ilişkilerinden değil, bir bütün oluşturan birbirine bağlı üretim ilişkilerinden oluşmaktadır. Nick Dyer-Witheford (2002, 2010) bu nedenle çok uluslu şirketler tarafından küresel bir fabrika şeklinde düzenlenen, değer zinciri oluşturan küresel değer konusunun ortaya çıkmasından bahsetmektedir. Bilgi çalışmasının ortaya çıkışının ve küresel işçinin değer yasasının sonu anlamına gelmediğini, daha ziyade sömürünün genişlemesi ve işyerinden “geleneksel sömürü mahallinden” dolarak değer ya-

sasının genişlemesiyle (Dyer- Witheford 2002:8) “fabrika gezegenine” geçmiştir (Dyer-Witheford 2010:485). Facebook ve Google gibi ticari İnternet platformlarında kullanıcı emeğinin sömürülmesi, emeğin sömürülmesinin alanı olan her yerde bulunan fabrikanın, kapitalizmin bir aşamasının göstergesidir. Sosyal medya ve mobil İnternet, kitleyi her yerde yaygın kılmaktadır. Fabrika, oturma odanızla sınırlı değil, iş yeri gözetimi de tüm ara alanlardadır. Bütün gezegen bugün kapitalist bir fabrikadır. İnternet kullanıcılarının/tüketicilerinin sömürüsü izole edilmiştir, Afrikalı köle işçilerin hammadde çıkardığı daha büyük değer zincirinin bir parçasıdır, gelişmekte olan ülkelerdeki (ve Batı ülkelerindeki) düşük ücretli işçiler donanım monte eder, düşük ücretli işçiler ülkeler ve Batı mühendis yazılımındaki yüksek ücretli çalışanlar ve güvencesizce çalışan servis çalışanları (örneğin çağrı merkezlerinde) buna destek sağlamaktadır.

Dolayısıyla küresel değer konuları “dünya pazarının mantığı tarafından oluşturulan ve kısıtlanan değer yasasına tabidir” (Dyer-Witheford 2002:9). Ancak, değer yasasını, çalışmayı (Foxconn, intihar vb. gibi protestolar, grevler,) ve tüketmeyi reddederek (belirli ürünleri ve ticari olmayan ürünlerin kullanımını durdurmak) parasal değerleri aşan ve kâr amacı gütmeyen ve ticari olmayan nitelikte alternatif değerlendirme / üretim biçimleri yaratma potansiyeline de sahiptirler. (örneğin tescilli olmayan yazılım / işletim sistemleri, ticari olmayan sosyal ağ siteleri, kendi kendini yöneten alternatif BT şirketleri, vb.) Göran Bolin (2010) bu bağlamda, ekonomik değerın medyayı şekillendirebilecek tek ahlaki değer olmadığını vurgulamaktadır. Nick Couldry (2010) neo-libralizmin, ekonomik mantığa alternatif ahlaki değer oluşturan seslerin ifade edilme olasılıklarını azalttığına dikkat çekmektedir. Başka bir şekilde ifade edilir: Kapitalizmin değeri, insanın durumunu makinede sessiz ve sömürülen bir dişliliğe indirgeyen değerdir, bu da kendisini sürekli konuşurken olarak algılasa da çoğunlukla gerçek etkileri olmayan sese ve güce sahiptir. Ulaşılmaması gereken, ekonomik değerin, (ekonomik) değerin artık birincil (ahlaki) değer olmamasıdır.

Değer yasası gücünü kaybetmedi. Sömürünün gerçekleştiği dünyanın her yerinde tam olarak geçerlidir. Ücretli ve ücretsiz emek biçimlerine kadar genişletildi, kurumsal medya kullanımı bunlardan sadece biridir. Verimlilikteki teknik artışlar nedeniyle, metaların değeri tarihsel olarak düşme eğilimindedir. Aynı zamanda değer, kapitalizmdeki tek sermaye, meta ve kâr kaynağıdır. Değer çelişkileri, krizlerin kapitalizmin doğasında olduğunu gösteren gerçek veya potansiyel krizlere katkıda bulunan değerlerin, kârların ve fiyatların kesilmesine neden oldu. Bu da kapitalizmin yerine değere değil, yaratıcılığa, sosyal ilişkilere, boş zamana ve oyna-na değer kaynağı olan ortak-tabanlı bir varoluş sistemi ile yer verilmesini müm-

kün kılmaktadır. Böyle bir topluma komünizm denir ve kapitalizmin olumsuzluğunun olumsuzlanmasıdır.

5. Sonuç

Graeme Turner (2012:158) “Kültürel Çalışmalar Nedir?” sorusuna cevap verirken bu alanın siyasi bir proje olarak gücünü kaybettiğini ve “sadece kendi kendine hizmet eden” akademik performans türüne dönüştüğünü savunmaktadır. Bu makaledeki argümanlarımdan biri, bu durumun nedenlerinden birinin Kültürel Çalışmalar’ın Karl Marx’ın eserleriyle sorunlu bir ilişkisi olduğudur. Raymond Williams ve Edward P. Thompson gibi ilk temsilciler Hümanist Marksizm’den güçlü bir şekilde etkilenmiş ve katkıda bulunmuşken Stuart Hall zaman zaman yapısal Marksizmden etkilenmiş ve bazen Marksizmden uzaklaşmıştır. Son otuz yıl boyunca kültürel çalışmalarda Marx’a önemli bir yönelim gerçekleşti. Üç çağdaş kültürel araştırma çalışmasının analizi, kültürel çalışmaların bugünün ekonomisiyle daha fazla ilgilenmesi için geniş bir anlaşma içinde olduğunu göstermiştir.

Böyle bir katılımın nasıl görüneceği ve Karl Marx’ın eserleriyle nasıl ilişkide oldukları ise tartışmalıdır. John Hartley, kültürel çalışmalarda eleştirel ve Marksist yaklaşımın evrim ekonomisiyle değiştirilmesini savunmaktadır. Lawrence Grossberg, Marx’a karşı, değer kavramının radikal bir bağlamsal yorumunu ve genel bir değer teorisine dayanan, kriz teorisini tartışmak için kullanmaktadır. Paul Smith ve diğerleri, gerçek bir Marksist kültürel çalışmaların yenilenmesine dikkat çekmektedir. Smith tarafından yapılan tartışmayı paylaşıyorum ve Marx’ın bugün gerekli olan kültürel çalışmalar ile eleştirel politik ekonomi arasındaki bağlantı olduğunu düşünüyorum. Bugün sadece ekonomik ortamın kültür ve medya ile nasıl etkileşime girdiğini değil, Karl Marx’ın orijinal eserlerinin çoğunu okumaktan, tartışmaktan ve yorumlamaktan da çok şey elde edilebilir. Karl Marx’a (Marx’a karşı en yaygın 10 önyargının parlak bir şekilde geçersiz kılınması için Eagleton 2011’e ve Kapital, cilt 1’in çağdaş yorumları için Harvey 2010 ve Jameson 2011’e bakınız.) karşı önyargılar yıkan, eserlerini ve teorik mirasını, medya ve kültür çalışmalarında ciddiye alan kurumsal devrimi savunuyorum. Bugün refah sonrası koşullar altında büyüyen, güvencesiz emek ve güvencesiz yaşamın gerçekliğini bilen bir nesil öğrenci ve genç akademisyenler bulunmaktadır. Aynı zamanda, bu çok boyutlu küresel eşitsizliklere sahip bir dünyadır. Bu dünyayı yorumlamak ve değiştirmek sınıf, kriz, eleştiri ve kapitalizm hakkında düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda iletişimin rolünü eleştirel olarak incelemek isteyenler için bu fenomenlerin araştırılması üzerinde en büyük entelektüel ve pratik etkiye sahip olan düşünürün fikirleriyle ilgilenmek mutlak bir zorunluluktur. Küresel krizin ve

yeniden dirilişin şimdiki zamanlarında sadece Marx'la ilişki kültürel ve medya çalışmalarını; tartışmalı, politik olarak alakalı, pratik ve eleştirel hale getirebilir. Böyle bir katılım sadece ilgilenen akademisyenleri ve öğrencileri (zaten var olan) değil, aynı zamanda üniversitelerin, fon ajanslarının, dergilerin, konferansların, akademik derneklerin ve tüm araştırma alanlarının kurumsal değişikliklerini gerektirir. Akademinin idari ve neo-liberal dönüşümü vardır. Marksizm sadece bu değişikliklere bir tepki olmakla kalmaz, aynı zamanda ortaya çıkan sorunlara da önemli çözümler sunmaktadır.

Kaynakça

- Lanham, MD: Lexington Books.
- Benner, C. (2002): *Work in the New Economy: Flexible Labor Markets in Silicon Valley*, Malden, MA: Blackwell.
- Bidet, J. (2009): *Exploring Marx's Capital: Philosophical, Economic, and Political Dimensions*, Chicago, IL: Haymarket Books.
- Bolin, G. (2011): *Value and the Media*, Farnham: Ashgate.
- Bourdieu, P. (1986a): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, London: Routledge. (1986b): 'The (Three) Forms of Capital', John G. Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research in the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press, 241-258.
- Breen, M. (2011): 'Do the Math: Cultural Studies into Public Policy needs a New Equation', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 207-218.
- Burston, J. Nick Dyer-W. & Alison H. (2010): 'Digital Labour Special issue', *Ephemera*, 10:3/4, 214-539.
- Butler, J. Ernesto L. Slavoj Ž. (2000): *Contingency, Hegemony, Universality*, London: Verso.
- Charusheela, S. (2011): 'Where is the "Economy"? Cultural Studies and Narratives of Capitalism', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 177-187.
- Cleaver, H. (2000): *Reading Capital Politically*, Leeds: Anti/Theses.
- Couldry, N. (2010): *Why Voice Matters: Culture and Politics after Neoliberalism*, London: Sage. (2011): 'The Project of Cultural Studies. Heretical Doubts, New Horizons', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 9-16.
- D'Mello, M. Sundeep S. (2007): "'I am a Kind of Nomad Where I have to Go Places and Places": Understanding Mobility, Place and Identity in Global Software Work from India', *Information and Organization*, 17:3, 162-192.
- Dyer-Witheyford, N. (2002): *Global Body, Global Brain/Global Factory, Global War: Revolt of the Value-Subjects*, *The Commoner*, 3. (2010): 'Digital Labour, Species-Becoming and the Global Worker', *Ephemera*, 10:3/4, 484-503.
- Eagleton, T. (2011): *Why Marx Was Right*, London: Yale University Press.

- Eatwell, J., Murray M. Peter N. (1987): *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. Volume 3: K to P, London: Macmillan Press.
- Finnwatch (2007): *Connecting Components, Dividing Communities: The Production of Consumer Electronics in the DR Congo and Indonesia*, makeITfair-Report: <http://germanwatch.org/corp/it-tin.pdf> (accessed 27 August 2013).
- Finnwatch & Swedwatch. (2010): *Voices from the Inside: Local Views on Mining Reform in Eastern DRC*, makeITfair.
- Fuchs, C. (2008): *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*. New York: Routledge.
- (2010): 'Labor in Informational Capitalism and on the Internet', *The Information Society*, 26:3, 179-196.
- (2011): *Foundations of Critical Media and Information Studies*, Abingdon Routledge.
- (2012a): 'Conference Report: The 4th ICTs and Society Conference: Critique, Democracy and Philosophy in 21st Century Information Society', *Nordicom Information*, 34:3-4, 89-99.
- (2012b): 'New Marxian Times! Reflections on the 4th ICTs and Society Conference 'Critique, Democracy and Philosophy in 21st Century Information Society: Towards Critical Theories of Social Media'', *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 10:1, 114-121.
- (2014a): *Digital Labour and Karl Marx*. New York: Routledge.
- (2014b): *Social Media: A Critical Introduction*, London: Sage.
- Fuchs, C. Vincent M. (eds) (2012): 'Marx is Back. The Importance of Marxist Theory and Research for Critical Communication Studies Today', *tripleC: Communication, Capitalism Critique*, 10:2, 127-632.
- Fuchs, C. Marisol S. (eds) (2014): *Critique, Social Media and the Information Society*, New York: Routledge.
- Garnham, N. (1990): *Capitalism and Communication*, London: Sage.
- (1995a): 'Political Economy and Cultural Studies: Reconciliation or Divorce?', *Critical Studies in Mass Communication*, 12:1, 62-71.
- Garnham, N. (1995b): 'Reply to Grossberg and Carey', *Critical Studies in Mass Communication*, 12:1, 95-100.
- (2000a): *Emancipation, the Media, and Modernity*, Oxford: Oxford University Press.
- Gill, R. (2002): 'Cool, Creative and Egalitarian? Exploring Gender in Project-Based New-Media Work in Euro', *Information, Communication & Society*,
- (2006): *Technobohemians or the New Cybertariat?*, Amsterdam: Institute of Network Cultures.
- Grossberg, L. (1995): 'Cultural Studies vs. Political Economy: Is Anybody Else Bored with this Debate?' *Critical Studies in Mass Communication*, 12:1, 72-81.
- (2010): *Cultural Studies in the Future Tense*, Durham, MA: Duke University Press.
- Gulias, M. (2011): 'A Marxist Methodology for Cultural Studies', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 143-151.
- Hall, S. et al. (1978): *Policing the Crisis*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Hall, S. (1992/1996): 'Cultural Studies and its Theoretical Legacies', David Morley & Kuan-Hsing Chen (eds): *Stuart Hall. Critical Dialogues in Cultural Studies*, London: Routledge, 262-275.
- Hardt, M. Antonio N. (2004): *Multitude*, New York: Penguin.
- Hartley, J. (ed.) (2005): *Creative Industries*, Oxford: Blackwell.
(2012): *Digital Futures for Cultural and Media Studies*, Chichester: Wiley-Blackwell.
- Harvey, D. (2010): *A Companion to Marx's Capital*, London: Verso.
- Hong, Y. (2011): *Labor, Class Formation, and China's Informationized Policy and Economic Development*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Huws, U. (2003): *The Making of a Cybertariat: Virtual Work in a Real World*, New York: Monthly Review Press.
- Ilavarasan, V. (2007): 'Is Indian Software Workforce a Case of Uneven and Combined Development?', *Equal Opportunities International*, 26:8, 802-822.
(2008): 'Software Work in India: A Labour Process View', Carol Upadhyya & A.R. Vasavi In *an Outpost of the Global Economy: Work and Workers in India's Information Technology Industry*, New Dehli: Routledge, 162-189.
- Jameson, Frederic (2011): *Representing Capital*, London: Verso.
- Kolakowski, L. (2005): *Main Currents of Marxism: The Founders, the Golden Age, the Breakdown*, New York: W.W. Norton.
- Martin, R. (2011): 'Marxism after Cultural Studies', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 152-159.
- Marx, K. (1858/1993): *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy*, London: Penguin.
(1867/1990): *Capital. Volume 1*, London: Penguin.
(1894/1991): *Capital. Volume III*, London: Penguin.
- Maxwell, R. (ed.) 2001. *Culture Works: The Political Economy of Culture*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Maxwell R. Toby M. (2005/2006): 'Cultural Labor. Special Issue', *Social Semiotics*, 15:3 & 16:1.
- McGuigan, J. (2006): 'Review of John Hartley's *Creative Industries*', *Global Media and Communication*, 2:3, 372-374.
- McKercher C. Mosco V. (eds) (2006): 'The Labouring of Communication', *Canadian Journal of Communication*, 31:3.
- McKercher, C. Mosco V. (2007): *Knowledge Workers in the Information Economy*, Lanham, MD: Lexington Books.
- Miller, T. (2010): 'Culture + Labour = Precariat', *Communication and Critical/Cultural Studies*, 7:1, 96-99.
(2011): 'Cultural Studies in an Indicative Mode', *Communication and Critical/Cultural Studies*, 8:3, 319-322.
- Mosco, V. (2009): *The Political Economy of Communication*, London: Sage. 2nd edition.
(2011a): 'Communication and Cultural Labor', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 230-237.
(2011b): 'The Political Economy of Labor', Janet Wasco, Graham Murdock & Helena Sousa (eds): *The Handbook of Political Economy of Communications*, Malden, MA: Wiley-Blackwell, 358-380.

- Mosco, V. Catherine M. (2008): *The Laburing of Communication. Will Knowledge Workers of the World Unite?* Lanham, MD: Lexington Books.
- Mosco, V., Catherine M. Ursula H. (2010): 'Getting the Message: Communications Workers and Global Value Chains', *Work Organisation, Labour & Globalisation*, 4:2.
- MSNBC (2008): Facebook Asks Users to Translate for Free. 'Crowdsourcing' Aids Company's Aggressive Worldwide Expansion: http://www.msnbc.msn.com/id/24205912/ns/technology_and_science-internet/t/facebook-asks-users-translate-free/#.UP7-ChjSF7w.
- Negri, A. (1991): *Marx Beyond Marx*, London: Pluto.
- Nest, M. (2011): *Coltan*, Cambridge, MA: Polity Press.
- Pellow, David N. & Lisa Sun-Hee Park (2002): *The Silicon Valley of Dreams: Environmental Injustice, Immigrant Workers, and the High-Tech Global Economy*, New York: New York University Press.
- Qiu, Jack L. (2009): *Working-Class Network Society. Communication Technology and the Information Have-Less in Urban China*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Ross, A. (2008): 'The New Geography of Work: Power to the Precarious?', *Theory, Culture & Society*, 25:7-8, 31-49.
- (2009): *Nice Work If You Can Get It. Life and Labour in Precarious Times*, New York: New York University Press.
- Ross, A. Paul S. (2011): 'Cultural Studies: A Conversation', Paul Smith (ed.) (2011): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 245-258.
- Roth, K. H. (2005): *Der Zustand der Welt. Gegen-Perspektiven*, Hamburg: USA.
- Roth, K. H. & Marcel L. (2009): 'Ergebnisse und Perspektiven', Marcel van der Linden & Karl Heinz Roth (eds): *Über Marx hinaus. Arbeitsgeschichte und Arbeitsbegriff in der Konfrontation mit den globalen Arbeitsverhältnissen des 21. Jahrhunderts*, Berlin: Assoziation A, 557-600.
- Sandoval, M. (2013): 'Foxconned Labour as the Dark Side of the Information Age: Working Conditions at Apple's Contract Manufacturers in China', *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 12:1, 318-347.
- (2014): *From Corporate to Social Media: Critical Perspectives on Corporate Social Responsibility in Media and Communication Industries*, New York: Routledge.
- Scholz, Trebor (ed.) (2013): *Digital Labor: The Internet as Playground and Factory*, New York: Routledge.
- Smith, P. (2006): 'Looking Backwards and Forwards at Cultural Studies', Toby Miller (ed.): *A Companion to Cultural Studies*, Malden, MA: Blackwell, 331-340.
- (2011a): 'Introduction', Paul Smith (ed.): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 1-8.
- (2011b): *The Renewal of Cultural Studies*, Philadelphia, PA: Temple University Press.
- SOMO (Centre for Research on Multinational Corporations) (2007): *Capacitating Electronics: The Corrosive Effects of Platinum and Palladium Mining on Labour Rights and Communities. makeITfair Report*: http://somo.nl/publications-nl/Publication_2545-nl/at_download/fullfile (accessed 27 August 2013).
- Sparks, Colin (1996): 'Stuart Hall, Cultural Studies and Marxism', David Morley & Kuan-Hsing Chen: *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*, London: Routledge, 71-101.
- Students, Scholars against Corporate Misbehaviour (SACOM) (2010): *Workers as Machines: Military Management in Foxconn*: <http://sacom.hk/wp-content/uploa>

- ds/2010/11/report-on-foxconn-workers-as-machines_sacom.pdf
- Students, Scholars against Corporate Misbehaviour (SACOM) (2011a): Foxconn and Apple Fail to Fulfill Promises: Predicaments of Workers after Suicides: http://sacom.hk/wp-content/uploads/2011/05/2011-05-06_foxconn-and-apple-fail-to-fulfill-promises1.pdf
- Students, Scholars against Corporate Misbehaviour (SACOM) (2011b): iSlave behind the iPhone: Foxconn Workers in Central China: <http://sacom.hk/wp-content/uploads/2011/09/20110924-islave-behind-the-iphone.pdf>
- Students, Scholars against Corporate Misbehaviour (SACOM) (2012): New iPhone, Old Abuses: Have Working Conditions at Foxconn in China Improved?: <http://www.scribd.com/doc/106445655>
- Swedwatch (2007): Powering the Mobile World: Cobalt Production for Batteries in the DR Congo and Zambia, makeITfair Report: <http://germanwatch.org/corp/it-cob.pdf>
- Tapscott, D. & Anthony D. W. (2007): *Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything*, New York: Penguin.
- Thompson, E. (1957): 'Socialist Humanism', *The New Reasoner*, 1:2, 105-143.
 (1973): 'An Open Letter to Leszek Kolakowski', Edward P. Thompson: *The Poverty of Theory and other Essays*, New York: Monthly Review Press, 303-402.
 (1978): 'The Poverty of Theory or An Orrery of Errors', Edward P. Thompson: *The Poverty of Theory and other Essays*, New York: Monthly Review Press, 1-210.
- Turner, G. (2012): *What's become of Cultural Studies?* London: Sage.
- Upadhyya, C. A.R. Vasavi (2008): *In an Outpost of the Global Economy: Work and Workers in India's Information Technology Industry*, New Delhi: Routledge.
- Vercellone, C. (2007): 'From Formal Subsumption to General Intellect: Elements for a Marxist Reading of the Thesis of Cognitive Capitalism', *Historical Materialism*, 15:1, 13-36.
 (2010): 'The Crisis of the Law of Value and the Becoming-Rent of Profit', Andrea Fumagalli & Sandro Mezzadra (eds): *Crisis in the Global Economy*, Los Angeles, CA: Semiotext(e), 85-118.
- Virno, P. (2003): *A Grammar of the Multitude*, New York: Semiotext(e).
- Williams, R. (1958): *Culture & Society: 1780-1950*, New York: Columbia University Press.
 (1975): 'You're a Marxist, aren't you?' Raymond Williams: *Resources of Hope*, London: Verso, 65-76.
 (1977): *Marxism and Literature*, Oxford: Oxford University Press.
 (1981): *The Sociology of Culture*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
 (1989): *What I Came to Say*, London: Hutchinson Radius.
- Zhao, Y. (2007): 'Short-Circuited? The Communication of Labor Struggles in China', Catherine McKercher & Vincent Mosco: *Knowledge Workers in the Information Society*, Lanham, MD: Lexington Books, 229-247.
 (2008): *Communication in China*, New York: Rowman & Littlefield.
 (2010): 'China's Pursuit of Indigenous Innovations in Information Technology Developments: Hopes, Follies and Uncertainties', *Chinese Journal of Communication*, 3:3, 266-289.
- Žižek, S. (2010): *Living in the End Times*, London: Verso.